

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Ing. Aleš Zethner, MBA

**Promlčení námítky relativní neplatnosti závěti
v rámci dědického řízení**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Petr Šustek, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31.3.2020

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně, všechny použité zdroje byly řádně uvedeny, a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 107.765 znaků.

Ing. Aleš Zethner, MBA

V Praze dne 31.3.2020

Poděkování

Děkuji touto cestou JUDr. Petrovi Šustkovi, Ph.D., za jeho vstřícný a tolerantní přístup při vedení této diplomové práce, stejně jako za jeho cenné rady a připomínky. Děkuji rovněž všem, kteří mi umožnili studium a po celou dobu jeho trvání mě podporovali. Zvláštní dík pak patří mé ženě a dětem, protože každou minutu, kterou jsem věnoval studiu, jsem nestrávil s nimi.

Obsah

1.	Úvod	1
2.	Související instituty občanského práva	3
2.1	Závěť, nepominutelný dědic a povinný díl	3
2.2	Právní jednání a jeho náležitosti	4
2.3	Neplatnost právního jednání	6
2.4	Námitka relativní neplatnosti	7
2.5	Promlčení právního jednání	8
3.	Promlčení námitky relativní neplatnosti závěti	11
3.1	Sepsání závěti zůstavitelem	11
3.2	Seznámení dědiců se závětí v rámci dědického řízení	12
3.3	Spory o platnost závěti	14
3.4	Uplatnění námitky relativní neplatnosti	17
3.4	Promlčení námitky relativní neplatnosti ve světle dobrých mravů	18
4.	Aplikace na konkrétní případ	21
4.1	Popis skutkového stavu	21
4.2	Zahájení řízení o pozůstalosti	22
4.3	Řízení u soudu prvního stupně	22
4.4	Řízení před odvolacím soudem	28
4.5	Řízení před Nejvyšším soudem	30
4.4	Řízení před Ústavním soudem	33
4.5	Pokračování řízení o pozůstalosti	36
4.6	Aplikace promlčení námitky relativní neplatnosti závěti na popsaný případ	37
5.	Případ ve světle aktuální judikatury	42
5.1	Promlčení námitky relativní neplatnosti závěti	42
5.2	Rizika institutu vydědění pro zůstavitele	46
6.	Závěr	51

Seznam zkratk

OZ	Zákon č. 89/2012 Sb.
OZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb.
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb.
ZŘS	Zákona č. 292/2013 Sb.

1. Úvod

Smrt člověka má, kromě lidského, sociálního a ekonomického rozměru, i klíčový rozměr právní, neboť smrtí člověka dochází k zániku jeho právní osobnosti a tedy i způsobilosti nabývat práva a povinnosti.¹ V této souvislosti je zejména třeba vyřešit otázku přechodu jednotlivých práv a povinností ze zůstavitele na jeho dědice, ke kterému dochází k okamžiku jeho smrti.²

Současná právní úprava obsahuje tři právní důvody dědění (dědické tituly), kterými jsou zákon, závěť a nově v porovnání s předešlou právní úpravou i nejsilnější titul - dědická smlouva. Rozšíření počtu dědických titulů je v souladu s deklarovanou snahou zákonodárce o posílení principu autonomie vůle člověka, který byl v předešlých právních úpravách, konkrétně zejména v občanském zákoníku z roku 1964, silně potlačován, ve prospěch tzv. „socialistické zákonitosti“, a to i přes následující novelizace.³ Ani nově akcentovaný princip autonomie vůle však není bezbřehý, neboť OZ obsahuje řadu ustanovení, které ničím neomezenému projevu autonomie vůle brání, namátkou například institut nepominutelného dědice, nebo korektiv dobrých mravů a veřejného zájmu.⁴

V rámci této práce se budu zabývat situací, kdy dochází ke kolizi autonomie vůle zůstavitele, projevené ve formě závěti a očekáváním dědice, který tuto závěť z jakéhokoliv důvodu v rámci dědického řízení napadá, resp. namítá její relativní neplatnost. Vzhledem k tomu, že trvale roste počet závětí jak pořízených, tak uschovaných u notáře, a zároveň kontinuálně dochází k nárůstu počtu neuzavřených dědických řízení delších než tři roky,⁵ nabývá na aktuálnosti možnost promlčení námítky relativní neplatnosti závěti, přičemž tato problematika byla v rámci judikatury donedávna řešena jen spoře.

¹ Ust. § 23 OZ.

² Zůstavitelem je označena zákonem osoba, po jejíž smrti vzniká pozůstalost dle §1475 odst. 2 OZ, dědicem pak osoba, které náleží dědické právo dle § 1475 odst. 3 OZ.

³ Důvodová zpráva OZ - konsolidovaná verze. [online]. [cit. 2013-05-07]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

⁴ Nepominutelný dědic viz § 1642 an. OZ, korektivy dobrých mravů a veřejného pořádku viz § 1 odst. 2 OZ.

⁵ Zdroj: notářská komora České republiky, blíže viz Příloha 1.

Klíčovými otázkami, se kterými je v rámci teoretické části práce nutno se vypořádat, jsou zejména, zda je možné námitku relativní neplatnosti závěti v rámci dědického řízení promlčet a za jakých podmínek, případně kdy počíná běžet promlčecí lhůta a zda může být tato doba stavěna, či přerušena, resp. za jakých podmínek. Případné promlčení je přitom nutno zasadit do kontextu výše uvedeného korektivu dobrých mravů, v souladu s aktuální judikaturou soudů.

Cílem práce je tak jednak upozornit na dosud spíše opomíjené riziko promlčení možnosti uplatnit námitku relativní neplatnosti závěti, dále definovat podmínky takového promlčení, identifikovat případná aplikační a výkladová úskalí a zasadit je do kontextu s nejnovější judikaturou. Předložená diplomová práce vznikla na základě studia dostupné literatury, právních předpisů a jejich důvodových zpráv, případně odborných článků, za použití standardních vědeckých metod, jako je analýza a výklad, včetně polemického hodnocení a právní argumentace. Praktická část práce je pak syntézou získaných poznatků, jež jsou následně aplikovány na konkrétní případ, ve kterém je posuzováno promlčení námítky relativní neplatnosti závěti, v kombinaci se soudním sporem o určení okruhu dědiců z důvodu vydědění.

2. Související instituty občanského práva

V úvodu práce budou představeny civilně-právní instituty, které s tématem práce úzce souvisí. Tyto instituty představují klíčové pojmy, jejichž vymezení a uchopení je pro hledání odpovědi na výše vymezené otázky teoretické části práce klíčové.

2.1 Závět, nepominutelný dědic a povinný díl

Závět je jedním z dědických titulů, který je z principu silnější povahy, než zákon a zároveň slabší, než dědická smlouva,⁶ která je projevem vůle dvou stran a bez jejich dohody ji nelze odvolat.⁷ Závět je oproti tomu odvolatelným projevem vůle, kterou zůstavitel pro případ smrti osobně zůstavuje jedné, či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. Na základě § 1494 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále také „OZ“ nebo „občanský zákoník“), se výklad závěti řídí obecným principem, podle kterého má být co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele. Uvedené spojení „co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele“ nezakládá absolutní povinnost následovat gramatický výklad závěti. Na jednu stranu tím dochází k upřednostnění vůle dědice před jazykovým (doslovným) výkladem textu závěti,⁸ současně dané výkladové pravidlo implikuje, že povinnost vyhovět vůli zůstavitele není absolutní. Zákonodárce tak předpokládá takové situace, kdy vyhovění vůli zůstavitele není možné a to ať už z důvodů faktických (např. předmět, jež je zůstavován již neexistuje), ale zejména důvodů právních, kdy projevená vůle zůstavitele je buď v kolizi se zákonem (zůstavení drog, nepominutelný dědic, povinný díl apod.), případně s právním principem (dobré mravy apod).

OZ v ustanovení §1642 an. definuje nepominutelného dědice jako dítě zůstavitele, případně nedědí-li tento, jako jeho potomky. Nepominutelnému dědici vždy náleží právo na povinný díl, tj. na vymezenou část hodnoty pozůstalosti, která nemůže být pořízením pro případ smrti zkrácena (srov. § 1642 a násl. a § 1492). Jde o výraz proporcionalní ochrany zásady zachování hodnot, která se zde dostává do konfliktu s jinou základní

⁶ Dědická smlouva se oproti závěti liší v řadě aspektů, např. závazky na jejím základě vznikají již za života zůstavitele, ale lze ji pořídit nanejvýš o tři čtvrtinách pozůstalosti. Srov. FIALA Roman; DRÁPAL Ljubomír a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, 2015, s. 90.

⁷ Srov. ibid., s. 91.

⁸ FIALA Roman; DRÁPAL Ljubomír a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, 2015, s. 97.

zásadou dědického práva a to zásadou autonomie vůle zůstavitele.⁹ Je přitom rozlišováno mezi nepominutelnými dědici nezletilými, jimž náleží alespoň tři čtvrtiny zákonného dědického podílu a nepominutelnými dědici zletilými, jimž náleží minimálně jedna čtvrtina zákonného dědického podílu.¹⁰ V platném občanském zákoníku je povinný díl oproti předchozímu civilnímu kodexu (avšak v souladu s obecným zákoníkem občanským) chápán jako pohledávka nepominutelného dědice vůči dědicům, kdy za veškeré dluhy dědictví odpovídají výhradně dědici.¹¹ Nepominutelný dědic tedy nemá právo na podíl z pozůstalosti, nýbrž jen na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu (§ 1654 odst. 1). Ještě jinak vyjádřeno to znamená, že nepominutelný dědic má postavení věřitele dědiců, příp. zákonného odkazovníka, a nikoliv dědice, což ovšem vzhledem k výše uvedenému důvodu může být výhodné.¹²

Jakkoliv je závět laickou veřejností vnímána jako „nástroj plné dispozice s majetkem po smrti“, je ve skutečnosti tato dispozice silně limitovaná a pro její dosažení je nutno volit jiné vhodné právní nástroje, jako je například převod majetku do svěřenského fondu,¹³ či darování majetku za života v kombinaci se zřízením věcného břemene, apod.

2.2 Právní jednání a jeho náležitosti

Právní jednání je jednou z právních skutečností, jehož prostřednictvím člověk projevuje svou vůli a jež s sebou nese právní následky a to jak ty, které jsou explicitně vyjádřeny v daném projevu vůle, tak i ty, které plynou ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.¹⁴ Právně lze jednat konáním (komisivně) nebo opomenutím (omisivně); může se tak stát výslovně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, co jednající osoba chtěla projevit (tj. konkludentně).¹⁵ V souladu

⁹ Srov. PETROV Jan, Michal, BERAN Vladimír a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání. C. H. Beck, 2019, s. 1567.

¹⁰ § 1643 odst. 2 OZ.

¹¹ Srov. ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK Jan; FIALA Josef; ŠEŠINA Martin; WAWERKA Karel. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 2. vydání. Wolters Kluwer, 2019, s. 351.

¹² Srov. FIALA Roman; DRÁPAL Ljubomír a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, 2015, s. 404.

¹³ Srov. např. DUDÁK Jan. Svěřenský fond: Staronový právní institut. Právní rádce 2015, roč. 23, č. 7/8, s. 30-38.

¹⁴ § 545 OZ.

¹⁵ § 546 OZ. Blíže srov. komentář k tomuto ustanovení: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, 2014, s. 1952-1954.

s touto definicí je pak nutné pohlížet i na uplatnění námitky relativní neplatnosti jako na právní jednání.

Nutné náležitosti právního jednání lze členit do následujících kategorií:

Náležitosti subjektu

Právně jednat může pouze ten, kdo je k takovému jednání způsobilý, tj. má právní osobnost a je svéprávný ve smyslu §15 OZ. Občanský zákoník pak obsahuje vyvratitelnou právní domněnku, „že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat“.¹⁶ Plně svéprávným se člověk stává zletilostí, přičemž zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku, zároveň platí vyvratitelná právní domněnka, že každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.¹⁷

Náležitosti vůle

Z pohledu psychologie je výklad pojmu vůle mnohoznačný. Břichcín kupříkladu definuje vůli jako „způsobilost člověka cílevědomě řídit svou duševní činnost a jejím prostřednictvím regulovat průběh vlastní interakce s vnějším i vnitřním prostředím“.¹⁸ Tuto definici je možné dle mého názoru dobře použít i pro účely právní vědy, kdy absentuje-li takto popsaná způsobilost a interakce, či nebyl-li její projev míněn vážně, jedná se pouze o zdánlivé právní jednání, k němuž se nepřihlíží.¹⁹

Náležitosti projevu vůle

Pro existenci právního jednání je podstatná nejen samotná vůle, ale i její vnější projev. Projev vůle může být jak výslovný (slovem, písmem, apod.), tak i konkludentní (tj. projevený mlčky, gestem, apod.), jestliže je tento projev dostatečně určitý a srozumitelný²⁰, v opačném případě se jedná opět o zdánlivé právní jednání.²¹ Do této kategorie lze subsumovat i formu právního jednání, kdy v platném OZ došlo, oproti

¹⁶ § 4 odst. 1 OZ.

¹⁷ § 30 odst. 1 OZ a §31 OZ.

¹⁸ BRICHČÍN Milan. Vůle a sebekontrola. Praha: Karolinum, 1999. ISBN: 80-7184-753-4., s. 152

¹⁹ § 551, 552 a 554 OZ.

²⁰ PLECITÝ Vladimír, VRABEC Josef, SALAČ Josef. Základy občanského práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN: 978-80-7380-145-8.

²¹ § 553 OZ.

předešlé úpravě, ke značnému uvolnění formy velké části právních jednání, když v § 559 došlo k zavedení principu volby libovolné formy právního jednání, není-li ve volbě formy omezen ujednáním nebo zákonem.²²

Náležitosti předmětu

Právní jednání musí účelem i obsahem odpovídat dobrým mravům i zákonu.²³ Z tohoto ustanovení lze vyvozovat, že právní jednání nemůže být se zákonem v rozporu, ani například v rozporu s dobrými mravy, či veřejným pořádkem, tj. plnění musí být zákonné. Dále předmět právního jednání (resp. souvisejícího plnění) musí být možný, jak vyplývá z § 588 OZ. Z ustanovení § 2006 OZ lze analogicky usuzovat, že za nemožný předmět právního jednání (plnění), nelze považovat takovou situaci, kdy je plnění možné, byť za zvýšeného úsilí, či nákladů. Právní jednání, které odporuje zákonu či dobrým mravům nebo jehož předmět je nemožný, je stíženo neplatností.²⁴

2.3 Neplatnost právního jednání

Neplatnost právního jednání lze členit na neplatnost absolutní, k níž soud přihlíží ex officio, a neplatností relativní, kterou může namítnout jen osoba, jejíž zájmy jsou tímto právním jednáním ohroženy, přičemž nenamítne-li neplatnost takového právního jednání, je toto považováno za platné.²⁵

Zatímco OZ 1964, i přes řadu novelizací, které vedly ke zmírnění původního znění, postihoval většinu vad právních jednání (resp. právních úkonů) jejich absolutní neplatností a relativní neplatnost připouštěl jen zřídka, aktuálně platná kodifikace občanského práva tento přístup zásadně mění.²⁶ Absolutní neplatnost nastupuje pouze v případě, kdy je dané právní jednání zjevně v rozporu s dobrými mravy, v kvalifikovaném rozporu se zákonem (tj. jestliže to smysl a účel zákona vyžaduje)²⁷ nebo je dána počáteční nemožnost plnění.²⁸ Pokud jde o rozpor se zákonem, vyžaduje se, aby závěr o neplatnosti vyžadoval smysl a účel zákona. Opouští se tedy široký koncept § 39

²² Srov. LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, 2014, s. 2009.

²³ § 547 OZ.

²⁴ § 580 OZ.

²⁵ § 586 OZ.

²⁶ Srov. LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, 2014, s. 2120.

²⁷ Ibid., s. 2135.

²⁸ § 588 OZ.

OZ 1964.²⁹ V aktuálně platném OZ, konkrétně v ustanovení §574 je tak nově zhmotněna zásada, že na právní jednání je třeba hledět spíše jako na platné, než jako na neplatné.

2.4 Námitka relativní neplatnosti

„Relativita“ neplatnosti právního jednání je vyjádřena zejména v nutnosti namítnutí neplatnosti osobou, jejíž práva mohou být tímto právním jednáním narušena.³⁰ Zatímco absolutní neplatnost chrání také veřejný zájem a její uplatnění proto nelze ponechat na vůli soukromých osob, neplatnost relativní je dána právě na ochranu individuálních soukromých zájmů v občanskoprávních vztazích.³¹ Je proto svébytným rozhodnutím této osoby, zda námitku relativní neplatnosti uplatňovat bude, či nebude a umožní tak, aby bylo toto právní jednání pokládáno za platné. *„Rozhodne-li se (podle vlastního uvážení) neplatnost neuplatnit, má to - mimo jiné - za následek, že důvod neplatnosti, i kdyby byl založen na porušení kogentního ustanovení zákona, se nemůže prosadit a že právní vztahy účastníků se nadále řídí (musí řídit) tímto - objektivně vzato vadným - právním úkonem; tento právní stav přitom musí při svém rozhodování respektovat také soud nebo jiný orgán“.*³²

Zároveň platí zásada „vigilantibus iura scripta sunt“, kdy není povinností soudu, ani osoby, jež učinila právní jednání (či jejího právního nástupce), které může být považováno za neplatné, informovat druhou stranu o možnosti namítnutí relativní neplatnosti právního jednání. V případě, že by tak soud přesto učinil, mohlo by být takové konání považováno dokonce za porušení nezávislosti soudu a stranění jednomu z účastníků soudního řízení. *„Relativní neplatnost uplatňuje ten, kdo je k ní oprávněn, vždy proti účastníkům (druhému z účastníků) dotčeného právního úkonu, a to buď za řízení před soudem nebo jiným orgánem (v žalobě nebo jiném úkonu adresovaném soudu nebo jinému orgánu), nebo i mimo rámec takového řízení (mimosoudně)“.*³³

²⁹ Důvodová zpráva NOZ - konsolidovaná verze. [online]. [cit. 2013-05-07]. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

³⁰ Dalším významným rozdílem mezi relativní a absolutní neplatností je to, že absolutně neplatné právní jednání nepůsobí právní následky od počátku. ŠVESTKA Jiří; DVORÁK Jan; FIALA Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. Wolters Kluwer, s. 1485.

³¹ Srov. MELZER Filip; TÉGL Petr a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. Leges, 2014, s. 784.

³² Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2/2012 ze dne 28. listopadu 2012.

³³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2/2012 ze dne 28. listopadu 2012.

V případě námitky relativní neplatnosti, je velmi důležitá jak její forma, tak i její obsah, jak vyplývá z ustálené judikatury: „*Dovolání se relativní neplatnosti právního úkonu se uskutečňuje výslovným projevem, ze kterého je jasně patrná vůle dotčené osoby dovolat se neplatnosti právního úkonu. Projev vůle, jímž se účastník relativní neplatnosti dovolává, musí vyjadřovat jak skutečnost, že jde o uplatnění relativní neplatnosti, tak i vadu právního úkonu, která v dané věci jeho relativní neplatnost způsobila. Pokud účastník v soudním řízení na tuto neplatnost pouze upozorní, neznamená to ještě, že se jí dovolává (srov. 30 Cdo 437/2003)*“.³⁴

2.5 Promlčení právního jednání

Rozlišení mezi relativní a absolutní neplatností právního jednání je rozhodné také z hlediska promlčitelnosti práva dovolat se této neplatnosti. Jednoznačně se v tomto smyslu vyjadřuje i judikatura dovolacího soudu: „*Právo dovolat se tzv. relativní neplatnosti podléhá promlčení (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 1. 2008, sp. zn. 30 Cdo 29/2007), zatímco právo dovolat se absolutní neplatnosti právního úkonu promlčení nepodléhá (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 33 Odo 630/2002)*“.³⁵ Promlčení je právní institut, který je, obdobně jako prekluze, spjat s plynutím času a s absencí konání oprávněného subjektu. Po marném uplynutí promlčecí lhůty dochází k zásadnímu oslabení práva osoby, jíž dané právo svědčí, neboť to se stane soudně nevymahatelné, resp. stane se právem naturálním. Předmětem promlčení jsou všechna majetková práva s výjimkami, které stanoví zákon. Těmito výjimkami jsou například vlastnické právo, nebo právo na výživné, jejichž ochrana a nedotknutelnost jsou zakotveny na úrovni ústavního pořádku ČR.³⁶ Nepromlčitelnost vlastnického práva byla sice zakotvena již v předešlém občanském zákoníku,³⁷ ovšem ve spojení s nabytím dědictví docházelo k paradoxní situaci, kdy dědic vlastnické právo (s ohledem na výše zmíněné ustanovení jde o právo nepromlčitelné) sice nabytí smrtí zůstavitele,³⁸ ovšem samotné vydání dědictví bylo lze promlčet.³⁹ Tento rozpor odstranila až stávající právní úprava, kdy platný občanský zákoník možnost promlčení vydání dědictví neobsahuje.

³⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 33 Odo 634/2004, ze dne 22. září 2005.

³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 1281/2017 ze dne 19. července 2017.

³⁶ Konkrétně čl. 11 odst. 1 LZPS a čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

³⁷ § 100 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb.

³⁸ § 460 zákona č. 40/1964 Sb.

³⁹ § 105 zákona č. 40/1964 Sb.

Promlčet lze dle ustálené judikatury i možnost učiniti právní jednání a konkrétně i právo uplatnit námitku relativní neplatnosti právního jednání: „Právní úkon, u něhož je dán důvod tzv. relativní neplatnosti (§ 267 odst. 1 obch. zák., popř. § 40a obč. zák.), se považuje za platný (se všemi důsledky z toho na právní vztah vyplývajícími), dokud se ten, na jehož ochranu je důvod neplatnosti právního úkonu určen, neplatnosti nedovolá. Jestliže se oprávněná osoba dovolala tzv. relativní neplatnosti důvodně, je právní úkon neplatný od svého počátku (*ex tunc*). Promlčení práva uplatnit námitku relativní neplatnosti právního úkonu (dovolat se relativní neplatnosti právního úkonu) je nutno posuzovat dle právní úpravy promlčení obsažené v občanském zákoníku nebo v obchodním zákoníku, a to v závislosti na tom, zda právní úkon, jehož relativní neplatnost je uplatňována, má povahu obchodní či občanskoprávní“.⁴⁰

Počátek běhu promlčecí lhůty

Rozhodným okamžikem, od kdy počíná běžet subjektivní promlčecí lhůta, je okamžik, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, resp. pokud se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla.⁴¹ Touto úpravou je na jednu stranu zajištěna subjektivizace běhu promlčecí lhůty v návaznosti na vědomost oprávněné osoby o rozhodné skutečnosti, na druhou stranu je uplatněna zásada „vigilantibus iura“, kdy je oprávněný nucen věnovat svým právním záležitostem náležitou pozornost.⁴² V případě, kdy dědic hodlá napadnout závět pořízenou zůstavitelem, resp. uplatnit vůči ní námitku relativní neplatnosti v rámci dědického řízení, tak, dle mého názoru, počíná promlčecí lhůta běžet dnem, kdy se dědic o této závěti prokazatelně dověděl a mohl tak poprvé uplatnit námitku relativní neplatnosti závěti.

Stavení a přerušení promlčecí lhůty

Jak bylo zmíněno výše, institut promlčení souvisí nejen s plynutím času, ale i absencí konání oprávněného subjektu. Z této definice logicky vyplývá, že pokud oprávněný subjekt koná, je si svého práva vědom a chce jej uplatnit, nemělo by dojít k promlčení práva a to ani v případě, kdy z objektivních důvodů nelze právo uplatnit,

⁴⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 504/2007, ze dne 25. 2. 2009.

⁴¹ § 619 odst. 1 a odst. 2 OZ.

⁴² Srov. LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, 2014, s. 2197.

resp. vymoci v rámci promlčecí lhůty. Aby nedocházelo ke zneužití práva ze strany povinného subjektu, například prostřednictvím obstrukčního a záměrně zdržovacího jednání, dochází v zákonem specifikovaných situacích ke stavení promlčecí lhůty.

Běh promlčecí lhůty upravuje §645 an. OZ. Ve vymezených případech se běh promlčecí lhůty buď staví, nebo přerušuje. Stavení běhu promlčecí lhůty označuje situaci, kdy promlčecí lhůta po dobu existence určité překážky neběží, ale po odpadnutí této překážky bude ve svém běhu pokračovat.⁴³ Rozlišováno je přitom stavení pravé - kdy se překážka objevuje v době, kdy již promlčecí lhůta běží a nepravé - když promlčecí lhůta kvůli překážce po určitou dobu vůbec nezačne běžet, nebo naopak běží, ale nemůže skončit.⁴⁴ Nejčastějším důvodem ke stavení promlčecí lhůty je uplatnění práva u orgánu veřejné moci (obvykle soudu), popřípadě uzavření dohody o mimosoudním jednání dlužníka a věřitele,⁴⁵ a pokračování řádně v zahájeném řízení, případně zásah vyšší moci, který znemožnil v posledních šesti měsících právo uplatnit. Promlčecí lhůta neběží rovněž mezi manžely po dobu trvání jejich manželství (zde nezapočne ani běžet), či pokud je věřiteli hrozbou bráněno v uplatnění jeho práva. V případě uplatnění práva u orgánu veřejné moci je však nutné uplatňovat výslovně právo, které je předmětem promlčení, nikoliv právo jiné, jakkoliv zdánlivě s promlčovaným právem úzce souvisí.⁴⁶

Přerušení (nebo také přetržení) běhu promlčecí lhůty je situací, kdy počiná běžet nová promlčecí lhůta a k předešlému běhu promlčecí lhůty se nepřihlíží.⁴⁷ K přerušení a běhu nové lhůty může dojít v případě, kdy dlužník uzná svůj dluh, případně bylo právo, ačkoliv promlčeno, přiznáno rozhodnutím orgánu veřejné moci.

⁴³ MELZER Filip; TĚGL Petr a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. Leges, 2014, s. 1046.

⁴⁴ Ibid., s. 1046-1047.

⁴⁵ Pomiňme, že zákonná formulace používající pojem mimosoudní jednání není příliš určitá a vyžaduje výkladové vyjasnění. Srov. ADÁMKOVÁ Markéta. Stavení promlčecí lhůty v případě uzavření dohody o mimosoudním jednání věřitele a dlužníka. Bulletin advokacie. [online]. [cit. 2020-01-17]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/staveni-promlceci-lhuty-v-pripade-uzavreni-dohody-o-mimosoudnim-jednani-veritele-a-dluznika>.

⁴⁶ K tomu lze z ustálené judikatury odkázat např. na usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 1. 2014, sp. zn. 25 Cdo 827/2013.

⁴⁷ Srov. DVOŘÁK Jan; ŠVESTKA Jiří; ZUKLÍNOVÁ Michaela a kol. Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část. 2. vydání. Wolters Kluwer, 2016, s. 418.

3. Promlčení námitky relativní neplatnosti závěti

3.1 Sepsání závěti zůstavitelem

Sepsání závěti zůstavitelem je projevem jeho autonomie vůle, kdy tento pořizuje obvykle o svém majetku, případně jej zatěžuje odkazem, ve smyslu §1477 OZ. Při sepsání závěti musí být dodrženy náležitosti tak, jak je ukládá zákon, zejména je vyžadováno dodržení písemné formy.⁴⁸ Zákon umožňuje sepsání závěti ve formě holografní (tj. vlastní rukou zůstavitele, vlastnoručně podepsaná), formou notářského zápisu (tj. ve formě veřejné listiny) či formou alografní (tj. cizí rukou, či mechanickými prostředky před alespoň dvěma svědky).⁴⁹ Úlevy, umožňující jinou, než písemnou formu závěti, jsou definovány v §1542 an. OZ a jedná se primárně o situace, kdy osoba, která chce projevit svou poslední vůli, se nachází v mimořádném nebezpečí, či bezprostředním ohrožení života. V takovém případě postačuje ústní forma, jejíž obsah musí být v případě potřeby prokázán alespoň třemi osobami a takto pořizovaná závět má, v případě přežití pořizující osoby, pouze omezenou časovou platnost. Upraveny jsou rovněž zvláštní případy neodkladného pořízení závěti v podobě záznamu závěti starostou obce, závěti na palubě lodi či letadla nebo vojenské závěti.

Oproti předešlé právní úpravě⁵⁰ došlo k určitému zmírnění co do požadovaného obsahu; zatímco dříve bylo podmínkou platnosti závěti uvedení data jejího podpisu, stávající občanský zákoník takovou podmínku již neobsahuje. Tato změna sice na jednu stranu redukuje žádoucím způsobem počet situací, kdy může být závět stížena absolutní neplatností a staví tak autonomii vůle zůstavitele alespoň částečně nad formálně-obsahové náležitosti závěti, na druhou stranu zásadně komplikuje dědické řízení v případě, kdy existuje více závětí bez uvedeného data, přičemž tyto závěti vedle sebe nemohou obstát, nebo kdy je datum sepsání rozhodující pro posouzení právní situace. Taková potřeba posouzení může nastat například v případě, kdy byl některý z dědiců vyděděn ať již listinou o vydědění, nebo fakticky přímo závětí a je nutné rozhodnout, zda

⁴⁸ § 1532 OZ.

⁴⁹ Srov. výklad v komentáři: ŠVESTKA Jiří; DVOŘÁK Jan; FIALA Josef; ŠEŠINA Martin; WAWERKA Karel. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 2. vydání. Wolters Kluwers, 2019, s. 158-162, 168-172. Z této svobody volby formální podoby závěti (vždy samozřejmě v rámci formy písemné) existují jisté výjimky, např. osoba, která dovršila patnácti let věku, ale dosud nenabyla plné svéprávnosti, může pořizovat bez souhlasu zákonného zástupce pouze formou veřejné listiny (§ 1526 OZ).

⁵⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.

dědic projevoval o zůstavitele opravdový zájem ve smyslu §1646 OZ, kdy rozhoduje nejen intenzita tohoto zájmu, ale i délka případného nezájmu. Datum pořízení závěti může být stěžejním také v případě ztráty pořizovací způsobilosti zůstavitele apod. Lze proto doporučit, aby, ačkoliv tak zákon výslovně neukládá, bylo datum sepsání závěti, pro vyloučení případných pochybností, vždy uvedeno.⁵¹

Zůstavitel může pořídit v závěti o celém svém majetku, nebo jen jeho části, v takovém případě má závět, jakožto silnější dědický titul přednost před zákonem. V případě majetku, který nebyl v závěti uveden, je pak postupováno v rámci dědického titulu ze zákona. Způsob, kterým zůstavitel rozhodne o rozdělení svého majetku, tj. zejména o osobách a podílech, které mají dědit, není nijak limitován, v rámci závěti by však nemělo dojít k opominutí nepominutelných dědiců, kterým náleží povinný díl.

3.2 Seznámení dědiců se závětí v rámci dědického řízení

Dědické právo je právo na pozůstalost, nebo poměrný díl z ní.⁵² Pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, tj. nejen jeho aktiva (nemovitosti, peněžní prostředky, apod.), ale i pasiva (půjčky a jiné závazky). Osoba, které náleží dědické právo, je dědicem a pozůstalost ve vztahu k němu se označuje jako dědictví. Aby mohl dědic dědit, musí být dědicky způsobilý, tj. nesměl se vůči zůstaviteli, jeho předkovi, potomkovi, nebo manželovi dopustit činu povahy úmyslného trestného činu, nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli (likvidace, překažení, podvržení projevu poslední vůle zůstavitele, apod.). Obdobně není dědicky způsobilý manžel, probíhá-li v den smrti zůstavitele rozvodové řízení, jehož důvodem bylo domácí násilí, případně rodič, který byl zbaven rodičovské odpovědnosti, či jí zneužíval. Dědicky nezpůsobilá osoba je z dědictví vyloučena i v případě, kdy by byla závětním dědicem nebo odkazovníkem.⁵³ Potomek takto vyloučeného dědice pak nastupuje na jeho místo, s výjimkou ustanovení v §1482 odst. 1 OZ.⁵⁴

⁵¹ Srov. např. ŠVESTKA Jiří; DVOŘÁK Jan; FIALA Josef; ŠEŠINA Martin; WAWERKA Karel. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 2. vydání. Wolters Kluwers, 2019, s. 91.

⁵² § 1475 odst. 1 OZ.

⁵³ ŠVESTKA Jiří; DVOŘÁK Jan; FIALA Josef; ŠEŠINA Martin; WAWERKA Karel. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 2. vydání. Wolters Kluwers, 2019, s. 37.

⁵⁴ Uvedená výjimka je vlastně logickým důsledkem zmíněného ustanovení, které zní: „Byl-li rodič zbaven rodičovské odpovědnosti proto, že ji či její výkon zneužíval nebo že výkon rodičovské odpovědnosti z vlastní viny závažným způsobem zanedbával, je vyloučen z dědického práva po dítěti podle zákonné dědické posloupnosti.“ Formulaci „z vlastní viny“ je třeba rozumět jako úmyslnému i nedbalostnímu

Samotný postup v řízení o pozůstalosti („dědickém řízení“) upravuje Hlava III zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZŘS“), konkrétně §98 an. Úkony soudu prvního stupně v řízení o pozůstalosti provádí jako soudní komisař notář, kterého tím soud pověřil, není-li zákonem stanoveno jinak.⁵⁵ Místní příslušnost soudu je dána primárně místem trvalého bydliště zůstavitele, případně místem pobytu, případně nelze-li tato zjistit, místem, kde se nachází zůstavitelův nemovitý majetek, či kde zemřel.⁵⁶ Notář může dále pověřit prováděním úkonů soudního komisaře v rámci dědického řízení notářského kandidáta, notářského koncipienta, či zaměstnance, který složil kvalifikační zkoušku dle jiného právního předpisu.

Účastníky řízení o pozůstalosti jsou dědic, resp. osoby, o nichž se lze důvodně domnívat, že jsou dědici, přičemž dědici jsou obvykle potomci a manželé zůstavitele, případně osoby uvedené v zůstavitelově závěti. Dalšími účastníky jsou vypravitel pohřbu (není-li totožný s jedním z dědiců), věřitel zůstavitele, vykonavatel závěti a správce pozůstalosti. Byla-li nařízena likvidace pozůstalosti, jsou účastníky věřitelé, kteří se přihlásili nebo kteří mají právo na uspokojení své pohledávky, i když ji nepřihlásili, a likvidační správce.⁵⁷ Zjistí-li soud, že dědic, který nemůže samostatně jednat před soudem, nemá zákonného zástupce nebo opatrovníka, jmenuje mu pro řízení o pozůstalosti usnesením opatrovníka, nebylo-li dosud přijato v příslušném řízení ve věcech opatrovnictví člověka nebo opatrovnictví právnické osoby odpovídající opatření.⁵⁸

Řízení o pozůstalosti je typicky zahajováno pověřeným soudním komisařem (notářem) ex-officio v okamžiku, kdy se soud dozví, že fyzická osoba zemřela, či byla prohlášena za mrtvou. Zahájení na návrh je možné v případě, pokud je z něho patrné, že návrhováte si činí jako dědic právo na pozůstalost. Soudní komisař následně, v rámci předběžného šetření,⁵⁹ provádí úkony potřebné pro zjištění stavu zůstavitelova jmění a pro zjištění dědiců, odkazovníků, vykonavatele závěti, správce pozůstalosti a dalších

zanedbání rodičovské odpovědnosti zásadní povahy. Srov. ŠVESTKA Jiří; DVOŘÁK Jan; FIALA Josef; ŠEŠINA Martin; WAWERKA Karel.. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 2. vydání. Wolters Kluwers, 2019, s. 46, a obdobně FIALA Roman; DRÁPAL Ljubomír a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, 2015, s. 44.

⁵⁵ § 100 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb.

⁵⁶ § 98 zákona č. 292/2013 Sb.

⁵⁷ § 117 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb.

⁵⁸ § 118 zákona č. 292/2013 Sb.

⁵⁹ § 139 an. zákona č. 292/2013 Sb.

osob, o jejichž práva a povinnosti v řízení jde. V praxi, za účelem zjištění aktiv a pasiv zůstavitele, notář osloví bankovní ústavy a jiné finanční instituce a ověří veřejné registry (registr motorových vozidel, katastr nemovitostí, obchodní rejstřík, apod.). Notář rovněž obvykle osloví osobu blízkou zůstaviteli (manžel, potomek, vypravitel pohřbu apod.) se žádostí o součinnost, jako je identifikace dalšího majetku, doložení dokumentů, jako například technického průkazu vozidla zůstavitele apod. Zjištění, zda zůstavitel pořídil závět, je možné učinit prostřednictvím centrální evidence závětí, vedené notářskou komorou, případně může být závět předložena třetí osobou, ve smyslu § 141 odst. 2 ZŘS.

V mnoha případech dědicové netuší, zda byla pořízena závět, případně neznají její obsah. Notář proto seznámí dědice se závětí buď písemným přípisem – listovní zásilkou s kopií závětí do vlastních rukou, či přímo v rámci dědického řízení u notáře, ze kterého je následně vyhotoven zápis. Okamžik, kdy byl dědic prokazatelně seznámen s obsahem závětí, tedy buď datum, kdy byla zásilka doručena, nebo datum, kdy proběhlo jednání u notáře, na kterém byl dědic se závětí seznámen, je, dle mého názoru, zároveň počátkem běhu promlčecí lhůty pro uplatnění námítky relativní neplatnosti závětí, neboť se bezesporu jedná o „*okamžik, kdy právo (pozn. autora: právo dědice vznést námitku relativní neplatnosti závětí) mohlo být uplatněno poprvé, resp. pokud se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla*“.⁶⁰

3.3 Spory o platnost závětí

Závět, co do charakteru,⁶¹ je jednostranným právním jednáním s odkládací podmínkou, kterou je smrt zůstavitele, přičemž „*podmínka je vedlejší ustanovení, které účinky právního jednání činí závislými na nejisté události budoucí*“.⁶² Aby bylo toto právní jednání platné, musí být naplněny všechny náležitosti právního jednání, konkrétně náležitosti subjektu, vůle, projevu vůle a předmětu (blíže viz kapitola 2.2 výše). Spory o platnost závětí pak vyplývají z absentujících, či defektně naplněných náležitostí tohoto právního jednání. Neplatnost závětí může být při porušení kogentních ustanovení zákona

⁶⁰ § 619 odst. 1 a odst. 2 OZ.

⁶¹ K charakteristice závětí blíže srov. DVOŘÁK Jan; ŠVESTKA Jiří; ZUKLÍNOVÁ Michaela a kol. Občanské právo hmotné. Svazek IV. Díl čtvrtý: Dědické právo. Wolters Kluwer, 2019, s. 57.

⁶² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. Římské právo. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, s. 101.

buď absolutní (např. porušení předepsané formy, absence nutných náležitostí, rozpor se zákonem, apod.), nebo v ostatních případech relativní, přičemž je nutno brát v potaz zásadu zhmotněnou v §574 OZ, kdy na právní jednání je třeba hledět spíše jako na platné, než jako na neplatné.

Náležitostmi subjektu jsou zejména jeho osobnost v právním smyslu, tedy schopnost nabývat na sebe práva a povinnosti, a plná svéprávnost (s výjimkou osob, které dovršily věk patnácti let a které mohou pořídit závět formou veřejné listiny i bez souhlasu zákonného zástupce). V aktuálně platné právní úpravě „*bylo dále posíleno postavení závěti v tom směru, že může pořizovat i ten, kdo byl ve svéprávnosti omezen tak, že není způsobilý pořizovat, pokud se uzdravil do té míry, že je schopen projevit vlastní vůli (pozn. autora: ve formě veřejné listiny). Nemusí se ani čekat na rozsudek, který mu vrátí způsobilost*“.⁶³ Pro platnost závěti ale není podstatné pouze to, zda měl její pořizovatel omezenou svéprávnost soudem, ale i to, zda se nacházel v okamžiku jejího sepsání ve stavu, který nebyl ovlivněn aktuální duševní poruchou, která by jej činila neschopného tohoto právního jednání.

Z definice pojmu vůle v kapitole 2.2 výše vyplývá, že vůle je vnějším projevem vnitřního stavu jedince. Tato premisa je rovněž základním prvkem náležitostí vůle. Aby právní jednání bylo platné, musí být vůle svobodná. V tomto konkrétním případě je projevem vůle jednání jedince, spočívající v sepsání závěti a určení konkrétních dědiců a jejich podílů na jeho majetku. V případě, že má závět podobu veřejné listiny, tj. byla sepsána a uložena u notáře, a je-li jednajícím podepsána, zakládá to vůči každému plný důkaz o takovém projevu vůle. To platí i v případě, že byl podpis jednajícího nahrazen způsobem, který stanoví zákon.⁶⁴

Projev vůle v případě sepsání závěti musí splňovat zákonem stanovené náležitosti, zejména striktně předepsanou písemnou formu,⁶⁵ s výjimkou situací uvedených v § 1542 an. OZ (tzv. závět s úlevami). Dalšími podstatnými náležitostmi jsou v případě holografní závěti vlastnoruční podpis, v případě alografní závěti pak přítomnost alespoň dvou svědků při jejím podpisu, zároveň s výslovným prohlášením před nimi, že závět

⁶³ ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK Jan; FIALA Josef; ŠEŠINA Martin; WAWERKA Karel. Občanský zákoník, svazek IV. Komentář. 1. vydání. Wolters Kluwer, 2014, s. 76.

⁶⁴ § 568 odst. 2 OZ.

⁶⁵ § 1532 OZ.

obsahuje jeho vůli. V případě, že je obsah závěti nesrozumitelný, či neurčitý (srov. § 553 odst. 1 OZ), jedná se o zdánlivé právní jednání, nejde tedy vůbec o právní jednání a nejsou založeny žádné právní následky. Srozumitelnost projevu vůle projevené v rámci závěti je podstatnou pro jeho interpretaci dalšími osobami, obzvláště vzhledem k tomu, že osoba, jež vůli tímto způsobem projevila, již nežije a nelze tak aplikovat ustanovení §553 odst. 2 OZ.⁶⁶ Pro srozumitelnost a určitost závěti je třeba zejména zcela konkrétně identifikovat majetek, o němž je pořízováno (registrační značka vozu, parc. číslo, popis předmětu, apod.) a rovněž identifikovat dědice, kterému má tento majetek připadnout. Dědicem může být jak fyzická osoba, tak i právnická osoba. V případě fyzické osoby by její identifikace měla být natolik jednoznačná, aby nemohlo dojít k záměně osoby dědice, například z důvodu shodného jména. V závěti je tak vhodné uvést alespoň jméno, příjmení, bydliště a datum narození, jakkoliv je možné použít například i spojení „nejstarší syn“, aniž by to mělo dopad na platnost závěti. Podobně je možné identifikovat také věci tvořící součást pozůstalosti netradičním způsobem (např. i slovem, kterému se zůstavitel naučil dávat neobvyklý, vlastní smysl),⁶⁷ vzhledem k požadavku prokazatelnosti jednoznačného významu takového označení to však nelze příliš doporučit.

V případě, že je určováno dědiců více, je nutné rovněž jednoznačně určit, jaké budou jejich podíly a to ať už ve vztahu k dědictví celému, nebo jeho jednotlivým složkám. Majetek, který není v závěti uveden, například proto, že v době sepsání vůbec neexistoval, nebo byl záměrně vynechán, bude děděn prostřednictvím nejslabšího dědického titulu, tj. „ze zákona“.

Velká část sporů o platnost závěti souvisí s jejím předmětem, zjednodušeně řečeno s tím, čeho se závět týká, resp. čeho se týkají práva a povinnosti tímto právním jednáním dotčená. Důvodem sporu je rozpor mezi očekáváním dědice a projevenou autonomií vůle zůstavitele v rámci závěti. Pokud se jedná o dědice „pominutelného“, ⁶⁸ jako je například

⁶⁶ „Byl-li projev vůle mezi stranami dodatečně vyjasněn, nepřihlíží se k jeho vadě a hledí se, jako by tu bylo právní jednání od počátku.“

⁶⁷ Komentářová literatura dokonce uvádí téměř absurdní, ale nikoliv nemožný příklad, kdy by byl předmětem dědění „Bohouš“, tj. automobil, o němž bylo osobám, které zůstavitele dobře znaly, bezpečně známo, že jej zůstavitel takto celý život nazýval. PETROV Jan, MICHAL, BERAN Vladimír a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání. C. H. Beck, 2019, s. 1573.

⁶⁸ A contrario § 1643 odst. 1 OZ.

manžel, jsou jeho očekávání v zásadě irelevantní, neboť ve vztahu k němu není pořizovatel závěti nijak limitován a může ho v ní zcela opomenout. Jiná situace však nastává v případě nepominutelného dědice, kterému dle zákona náleží povinný díl. Závěť umožňuje zůstaviteli v extrémním případě až faktické vydědění nepominutelného dědice, aniž by musel sepisovat listinu o vydědění, pokud v závěti pořídí o veškerém majetku a za dědice určí jinou osobu (či osoby), než nepominutelného dědice. V takovém případě, pokud by nepominutelný dědic nenamítl relativní neplatnost závěti, postupoval by notář v intencích platné závěti a majetek zůstavitele rozdělil mezi určené dědice dle jeho dispozic. Identická situace však nastává i v okamžiku, kdy případně dojde k promlčení možnosti uplatnit námitku relativní neplatnosti závěti, neboť „*promlčení podléhá i právo uskutečnit právní jednání, pokud splňuje charakteristiku majetkových práv (a přitom jejich promlčitelnost není zákonem výslovně vyloučena). K promlčitelným právům uskutečnit právní jednání patří např. právo odstoupit od smlouvy, právo vznést námitku (dovolat se) relativní neplatnosti právního jednání, právo k uplatnění předkupního práva spoluvlastníka nebo právo uplatnit (zákonnou) neúčinnost právního jednání*“.⁶⁹ V okamžiku, kdy právo není vykonáno v promlčecí lhůtě, promlčí se a dlužník není povinen plnit.⁷⁰

3.4 Uplatnění námitky relativní neplatnosti

Vycházejí z předpokladu, že v závěti opominutý nepominutelný dědic se bude chtít domoci jeho zákonného povinného dílu, je nezbytné, aby tento vznesl v rámci dědického řízení námitku relativní neplatnosti závěti, z důvodů uvedených výše a to v rámci promlčecí lhůty, obdobně i v jiných případech, kdy je z jakéhokoliv důvodu namítána relativní neplatnost závěti dědicem. Námitka relativní neplatnosti závěti je jednostranným právním jednáním, které musí splňovat určité náležitosti. Předně námitku relativní neplatnosti lze učinit pouze komisivním jednáním. Nejvyšší soud v rámci svého rozsudku pod spis. zn. 21 Cdo 2/2012 posuzoval, jaké jsou další podstatné náležitosti dovolání se relativní neplatnosti právního úkonu. V odůvodnění rozsudku došel k závěru, že „*dovolání se neplatnosti právního úkonu představuje právní úkon, z něhož - jakožto projevu vůle, který lze učinit pouze jednáním a jen výslovně - musí být patrné jednak to,*

⁶⁹ WEINHOLD, Daniel. Promlčení a prekluze v soukromém právu. C. H. Beck, Praha 2015. Právní praxe, s. 46.

⁷⁰ § 609 OZ.

že se jím uplatňuje neplatnost konkrétního právního úkonu, jednak označena vada právního úkonu, která způsobila jeho neplatnost. Z uvedeného vyplývá, že pro dovolání se neplatnosti právního úkonu nestačí, že si je oprávněný účastník vady právního úkonu pouze vědom, popřípadě že na neplatnost právního úkonu za řízení před soudem jen upozorní“. Za námitku relativní neplatnosti závěti ve světle uvedeného rozhodnutí tedy nelze považovat například „prosté“ konstatování nesouhlasu se závětí jedním z dědiců v průběhu dědického řízení. Případný soudní spor, na který za určitých okolností může odkázat soudní komisař (notář), by bylo možné považovat za námitku relativní neplatnosti závěti pouze v případě, kdy by předmětem soudního sporu byla samotná závěť a žaloba obsahovala označenou vadu právního úkonu, který je důvodem neplatnosti závěti. Naopak žalobu na určení okruhu dědiců, která je podávána typicky v případě vydědění jednoho z potomků a jeho nesouhlasu s ním, ale za námitku relativní neplatnosti závěti považovat nelze, jakkoliv se jedná o úzce spolu související věci.

3.4 Promlčení námitky relativní neplatnosti ve světle dobrých mravů

Pojem „dobrých mravů“, jakkoliv je v právu a běžném životě často používán, přičemž jednání s nimi v rozporu může mít zásadní dopady, jako je například absolutní neplatnost právního jednání, patří mezi neurčité právní pojmy, když: *"Neurčité právní pojmy zahrnují jevy nebo skutečnosti, které nelze úspěšně zcela přesně právně definovat; jejich obsah a rozsah se může měnit, často bývá podmíněn časem a místem aplikace normy. Při interpretaci neurčitého právního pojmu se správní orgán musí zabývat konkrétní skutkovou podstatou, jakož i ostatními okolnostmi případu, přičemž sám musí alespoň rámcově obsah a význam užitého neurčitého pojmu objasnit, a to z toho hlediska, zda posuzovanou věc lze do rámce vytvořeného rozsahem neurčitého pojmu zařadit".*⁷¹

Jedna z definic pojmu „dobré mravy“ je následující: *„Patří z hlediska obsahového k neurčitým pojmům, které jsou užívány částečně jako hodnota v právu, na kterou se právo přímo nedovolává (tedy jako princip ve vlastním smyslu), zásadně však jako norma neurčitého obsahu, užívaná na základě přímého zákonného odkazu (např. § 3 odst. 1 ObčZ., tady jako tzv. generální klauzule – pozn. autora: ObčZ míněn zákon č. 40/1964 Sb.). Posouzení konkrétního obsahu pojmu dobr. mravů by však mělo náležet soudci aplikujícímu právo. Některé západoevropské právní rády, ale i evropské projekty*

⁷¹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR ze dne 28. 7. 2005, č. j. 5 Afs 151/2004-73

soukromého práva, namísto principu dobrých mravů v podobném významu užívají principů dobré víry (good faith), poctivého obchodního styku (fair dealing), rozumnosti (reasonableness), případně jiných“.⁷²

Z uvedeného vyplývá, že interpretace pojmu „dobré mravy“ se odehrává v kontextu okolností každého konkrétního případu, který je soudem (či jinými orgány) řešen a rozhodován, přičemž se jedná o výklad vždy do značné míry subjektivní. „Dobré mravy“ tak, jak jsou vnímány většinou odborné i laické veřejnosti, jsou rovněž pojmem velmi dynamickým, souvisejícím úzce s vývojem společnosti, což lze dobře ilustrovat například na postoji společnosti a práva k homosexualitě – zatímco ještě na konci 19. století dle znění § 129 trestního zákoníku z roku 1852 byla homosexualita trestná a široce společensky odsuzovaná, aktuálně se homosexuálové těší relativně vysokému stupni přiznaných práv, ochrany a tolerance.

Vysoká míra subjektivity při výkladu pojmu „dobré mravy“, stejně jako jeho velká dynamika (vedoucí mj. k rozdílnému vnímání pojmu již mezi jednotlivými generacemi), nijak nepřispívá k posílení právní jistoty a subjektivnímu pocitu spravedlnosti. Často rovněž dochází ke střetu principu dobrých mravů s jinými právními principy, jako například v oblasti smluvního práva s principem „pacta sunt servanda“, kdy je jeden z principů nutno (opět subjektivně) upřednostnit. Osobně tedy vnímám odkaz na dobré mravy (resp. jejich porušení) často spíše jako argumentaci „ultima ratio“, která je zhusta využívána v situaci, kdy jiné argumenty nejsou k dispozici, jakkoliv uznávám, že pokrýt celou škálu společenských vztahů právem je v podstatě nemožné a institut dobrých mravů tak může mít v konkrétních, zcela výjimečných případech své opodstatnění.

Vztah korektivu dobrých mravů a institutu promlčení je předmětem bohaté judikatury. Jedním z posledních relevantních rozhodnutí je rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. ledna 2018, sp. zn. 27 Cdo 2826/2017, ve kterém Nejvyšší soud v odůvodnění rozsudku konstatuje, že se výkladem ustanovení §3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále také „OZ 1964“), opakovaně zabýval a dospěl přitom k následujícím (judikatorně ustáleným) závěrům:

⁷² HENDRYCH, D. Právní slovník. 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2001, s. 151

1) Za výkon práva v rozporu s dobrými mravy lze považovat pouze takové jednání, jehož cílem není dosažení účelu a smyslu sledovaného právní normou, nýbrž které je v rozporu s ustálenými dobrými mravy vedeno přímým úmyslem způsobit jinému účastníku újmu.⁷³

2) Z toho, že argumentem rozporu s dobrými mravy má být odepřen výkon práva, vyplývá, že odpovídající úsudek soudu musí být podložen důkladnými skutkovými zjištěními, a že musí současně přesvědčivě dokládat, že tato zjištění dovolují v konkrétním případě závěr, že výkon práva je s dobrými mravy skutečně v rozporu.⁷⁴

3) Dobrým mravům zásadně neodporuje, namítá-li někdo promlčení práva uplatňovaného vůči němu, neboť institut promlčení přispívající k jistotě v právních vztazích je institutem zákonným, a tedy použitelným ve vztahu k jakémukoliv právu, které se podle zákona promlčuje. Uplatnění námitky promlčení by se přičilo dobrým mravům jen v těch výjimečných případech, kdy by bylo výrazem zneužití tohoto práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil, a vůči němuž by za takové situace zánik nároku na plnění v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil. Tyto okolnosti by přitom musely být naplněny v natolik výjimečné intenzitě, aby byl odůvodněn tak významný zásah do principu právní jistoty, jakým je odepření práva uplatnit námitku promlčení“.⁷⁵

Z uvedených závěrů lze tedy vyvozovat, že aplikace korektivu dobrých mravů v případě promlčení je sice možná, avšak pouze za skutečně výjimečných okolností, kterými jsou různé formy zneužití práva (viz bod 1 výše), kdy soud věnoval obzvláštní úsilí objasnění skutkových okolností, která ospravedlňují závěr o rozporu s dobrými mravy (viz bod 2 výše), nebo v případech, kdy by se jednalo o nepřiměřeně tvrdý postih práv účastníka, který svým jednáním promlčení nezavinil (viz bod 3 výše).

⁷³ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. června 2000, sp. zn. 21 Cdo 992/99, uveřejněný v časopise Soudní judikatura číslo 11, ročník 2000, pod číslem 126, a rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. listopadu 2014, sp. zn. 31 Cdo 3931/2013, uveřejněný pod číslem 15/2015 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek; dále jen R 15/2015

⁷⁴ Srov. např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. května 1997, sp. zn. 2 Cdo 473/96, uveřejněného pod číslem 16/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, a též R 15/2015

⁷⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. srpna 2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000

Ačkoliv většina související judikatury odkazuje na §3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., který stávající úprava v doslovném znění nepřebírá, je, dle mého názoru, možné problematiku subsumovat pod ustanovení §8 zákona číslo 89/2012 Sb. To platí i přes to, že rozvíjení pojmu zneužití práva nelze nekriticky přebírat judikaturu Nejvyššího soudu k §3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., a to především proto, že zneužití práva do značné míry ztotožňovala se šikanou.⁷⁶

4. Aplikace na konkrétní případ

Jedním z důvodů, které mě vedly k volbě zpracovávaného tématu této diplomové práce, byla vlastní osobní zkušenost. Musím konstatovat, že v mém konkrétním případě se notář, jakožto soudní komisař určený soudem k projednání dědictví, problematikou možného promlčení námitky relativní neplatnosti závěti vůbec nezabýval, jakkoliv uznávám, že situace, kdy promlčení přichází do úvahy, jsou spíše ojedinělé. Jak však bylo řečeno v úvodu, s rostoucím počtem závětí a prodlužující se délkou pozůstalostního řízení, se ale zvyšuje pravděpodobnost, že k promlčení může dojít a možnosti promlčení námitky relativní neplatnosti závěti by měla být věnována zvýšená pozornost.

Pro určení, zda došlo k promlčení námitky relativní neplatnosti závěti, je podstatná nejen časová osa popisovaného případu, ale i další skutkové okolnosti, na základě kterých je nutno posoudit, zda nedošlo ke stavení či přerušení promlčecí lhůty.

4.1 Popis skutkového stavu

Zůstavitel sepsal dne 8. prosince 2004 vlastnoruční závět, v níž určil jedinými dědici většiny svého majetku své syny, přičemž zcela opomenul svého třetího syna. Nad rámec závěti sepsal dne 15. července 2003 rovněž samostatnou listinu o vydědění, v níž vydědil jednoho ze svých tří synů. Jako důvody vydědění uvedl, v souladu s §469a odst. 1 písm. b) OZ 1964, že jeho syn o něj neprojevuje po dobu několika let opravdový zájem, přičemž toto dokládá několika tvrzeními, jako například, že jej syn již několik let nenavštěvuje, o narození vnučky se dozvěděl od cizích lidí, vyděděný syn se o zůstaviteli vyjadřuje urážlivě před zbytkem rodiny i cizími lidmi, apod. Vyděděný syn dle tvrzení zůstavitele mu rovněž neposkytoval pomoc při řešení životních situací, na něž jeho síly nestačí (údržba nemovitosti apod.), na rozdíl od zbývajících dvou synů. Přerušení vztahů

⁷⁶ MELZER Filip, TÉGL Petr a kol. Občanský zákoník – velký komentář, 1. svazek, § 1-117, s. 157

popisuje zůstavitel jako náhlé, bez zjevné příčiny a vyjadřuje nad ním lítost. Zůstavitel následně dne 24. března 2011 umírá, aniž by došlo k datu jeho úmrtí k jakékoliv změně vztahů mezi ním a vyděděným synem. Skutečnost, že nedošlo ke změně vztahů mezi zůstavitelem a vyděděným synem ani několik let po sepsání závěti a listiny o vydědění je však pro případné soudní řízení irelevantní, neboť soud posuzuje skutkový stav a platnost listiny o vydědění, případně závěti s ohledem na skutkový stav k datu jejich sepsání.

4.2 Zahájení řízení o pozůstalosti

Dědické řízení bylo zahájeno notářem, jakožto soudním komisařem pověřeným okresním soudem pro Prahu 2 dne 11. dubna 2011. Notář se spojil s pozůstalou manželkou a požádal jí o identifikaci majetku zůstavitele a další součinnost. Nad rámec toho obeslal všechny jemu známé potenciální dědice (tj. jeho tři syny a pozůstalou) dne 28. dubna 2011 s přípisem, ke kterému byla přiložena fotokopie závěti a listiny o vydědění. Vyděděného syna navíc vyzval, aby se v případě, že se závětí a listinou o vydědění nesouhlasí, obrátil na soud a podal žalobu. Přípis byl doručen vyděděnému synovi IZ dne 5. května 2011, přičemž tento den lze rovněž, dle mého názoru, považovat za počátek běhu promlčecí lhůty, neboť se jedná o okamžik, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, resp. za okamžik, kdy se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla.⁷⁷ Pokud se vyděděný syn, prostřednictvím přípisu seznámený s obsahem závěti a listiny o vydědění, považoval za oprávněného dědice (což ostatně následně tvrdí i v podané žalobě), neexistovala žádná objektivní překážka, která by mu v podání námitky relativní neplatnosti závěti bránila. Do zahájení soudního řízení žádná námitka vznesena nebyla.

4.3 Řízení u soudu prvního stupně

Dne 22. července 2011 byla u okresního soudu pro Prahu 2 podána advokátem vyděděného syna v rámci patnáctidenní lhůty stanovené notářem žaloba na žalované - své dva bratry a svou matku. Téhož dne bylo zahájeno soudní řízení.

⁷⁷ Srov. § 619 odst. 1 a odst. 2 OZ.

Žaloba

V žalobě se žalobce – vyděděný syn - domáhá určení, že je dědicem ze zákona po zůstaviteli a přiznání náhrady nákladů řízení.

Žalobce v úvodu žaloby výslovně uvádí, že byl soudním komisařem obeslán dne 28. dubna 2011 a zároveň vyzván, aby se k oběma přiloženým listinám (tj. závěti i listině o vydědění) vyjádřil, což advokát žalobce učinil 5. května 2011 přípisem, v níž listinu o vydědění označuje za neplatnou (pozn. autora: nikoliv však samotnou závěť).

Argumentace žalobce, kterou zpochybňuje listinu o vydědění, je založena na konstatování, že vztah mezi zůstavitelem byl vždy „běžným a normálním“ vztahem syna a otce. Žalobce dále uvádí, že jistý zlom ve vztazích nastal kolem roku 2000 a to z důvodů na straně zůstavitele, kdy mu tento neoznámil, že se přestěhoval do Prahy. Kromě toho, že mu tuto zásadní skutečnost neoznámil sám zůstavitel, neučinili tak ani žalovaní. Žalobce pak údajně, jakmile manželka náhodou zjistila novou adresu zůstavitele, přesto pravidelně zasílal fotografie dětí a rovněž samy děti psaly dědovi pravidelně k různým příležitostem. Protože veškerá korespondence probíhala „běžnou“ poštou, nebyl žalobce schopen tato tvrzení prokázat například potvrzením z pošty. O smrti otce byl žalobce informován svým strýcem (bratrem zůstavitele). Nad rámec předmětu žaloby žalobce poukazuje na nezájem zůstavitele nejen na jeho osobu, ale i jeho děti, vnoučata zůstavitele. Se zůstavitelem se žalobce setkal ještě kolem roku 2004, kde se údajně zůstavitel žalobci nezmínil, proč mu zatajil, že zdědil nemovitost po svém otci (dědovi žalobce). Žalobce odkazuje na nespécifikovanou rozhodovací praxi soudů, kdy je třeba zkoumat, zda se na narušení běžného příbuzenského poměru nepodílel sám zůstavitel. Žalobce se rovněž vypořádává s tvrzením zůstavitele ohledně absence jakékoliv podpory a pomoci ze strany žalobce a to konstatováním, že mu potřeba pomoci nebyla známa, neboť o ní nebyl ani zůstavitelem, ani žalovanými zpraven, ani o žádnou pomoc požádán. K prokázání svých tvrzení navrhuje žalobce výslech svědků a to své manželky, švagrově zůstavitele a svého tchána.

Vyjádření žalovaných

Žalovaní ve svém vyjádření zásadně nesouhlasí s tvrzeními žalobce s tím, že v daném případě jsou bezesporu dány důvody k vydědění a vztah zůstavitele a žalobce rozhodně nelze nazývat běžným „vztahem otce a syna“, jak tvrdí žalobce.

Uvádí, že k úplnému přerušení vztahů došlo již v roce 1999 a skutečným důvodem bylo rozladění žalobce nad tím, že nebyl okamžitě zůstavitelem informován o tom, že v tomtéž roce zdědil nemovitost po svém otci, načež žalobce zcela přerušil styky nejen se zůstavitelem, ale i s celou jeho rodinou, což mimochodem svědčí o povaze vztahu žalobce a zůstavitele. Zůstavitel ale dle nich neměl v úmyslu svému synovi cokoli tajit, jen nebyla k tomuto sdělení (vzhledem k již tehdy velmi sporadickým návštěvám ze strany žalobce) vhodná příležitost a žalobce se věc mezitím dozvěděl od někoho jiného. Celá událost byla vyvrcholením velmi chladného vztahu žalobce ke svému otci, jehož zhoršování se datuje již zhruba do roku 1992, k čemuž je uváděno hned několik konkrétních situací, na kterých je toto zhoršení a nevhodné chování žalobce k zůstaviteli dokládáno, společně s návrhem svědků tohoto jednání. Jeden ze žalovaných uvedl, že se krátce po přerušení styků setkal se žalobcem, aby mu (bezvýsledně) objasnil situaci a dále, že ho zhruba rok po přerušení kontaktů mailem vyzval k usmíření s rodiči, přičemž reakcí žalobce bylo, „aby si jej vymazal z adresáře a už nikdy ho nekontaktoval“.

Žalovaní vyvrací každé jednotlivé tvrzení žalobce, například tvrdí, že nikdy neobdrželi fotografie, ani dopisy, nebo že zůstavitel se stěhoval do Prahy poměrně dlouho po jednostranném přerušení styků ze strany vyděděného syna, přičemž mu bylo velmi dobře známo, kam se zůstavitel odstěhoval a podobně. Ke svědkům navrženým žalobcem uvádí, že se tito se zůstavitelem nestýkali více než deset let před jeho smrtí, což mohou žalovaní prokázat a proto se takoví svědkové mohou těžko vyjadřovat k situaci v rodině.

Žalovaní dále navrhují jednak výslech řady svědků, kteří jsou dle nich dobře seznámeni s děním v rodině, dále i svědků, před kterými se žalobce hanlivě vyjadřoval o zůstaviteli a zbytku rodiny. Kromě návrhu výslechů svědků přikládají i dva listinné důkazy: prvním je e-mail žalobce svému strýci (bratrovi zůstavitele) z roku 2002, kde ho označuje jako jediného žijícího příbuzného (tedy zcela pomíjí zůstavitele), druhým je dopis tety žalobce z roku 2003, ve kterém ho nabádá, aby obnovil vztahy se svými rodiči a zbytkem rodiny. Žalovaní se proto domnívají, že z jejich strany (a strany zůstavitele a

zbytku rodiny) byla učiněna řada vstřícných kroků k tomu, aby se pošramocené vztahy narovnály, bohužel však bez jakékoliv reakce ze strany žalobce.

Průběh soudního řízení

V rámci přípravného jednání se samosoudkyně v souladu s §114c odst. 2 písm. c OSŘ pokusila o smírné řešení věci, které však bylo oběma stranami odmítnuto. Všichni účastníci byli vyzváni, aby do protokolu doplnili svá potřebná tvrzení o skutečnostech rozhodných pro věc⁷⁸, čehož využili žalovaní, kteří navrhli další dva svědky, které neoznačili ve vyjádření k žalobě. Následně samosoudkyně poučila přítomné účastníky o tom, že ke skutečnostem uvedeným a k důkazům označeným po skončení přípravného jednání, popřípadě po uplynutí lhůty podle odstavce 4 věty druhé, může být přihlédnuto jen za podmínek uvedených v § 118b odst. 1 a naplnila tak zásadu koncentrace řízení, včetně řádného poučení⁷⁹.

Vzhledem k počtu navrhovaných svědků se v rámci soudního řízení konalo celkem šest jednání, přičemž nejdelší prodleva mezi jednáními byla téměř dva a půl roku. Tato prodleva byla způsobena skutečností, že jeden ze svědků navrhovaných žalobcem měl trvalý pobyt v Kanadě. Okresní soud na základě smlouvy mezi republikou Československou a Spojeným královstvím velké Británie a Irska o právní pomoci ve věcech občanských ze dne 29.3.1926⁸⁰, požádal místně příslušný kanadský soud o provedení důkazu (výslechu svědka) v souladu s čl. 7 této smlouvy.

Soud provedl předložené listinné důkazy, tj. mailovou korespondenci žalobce strýci, kde žalobce popírá existenci jiných žijících příbuzných vyjma samotného strýce (existenci tohoto mailu a jeho obdržení následně potvrdil v rámci výslechu sám adresát, jako svědek navržený žalovanými) a kopii dopisu tety žalobce, ve kterém ho vyzývá k usmíření se zbytkem rodiny (existenci a obdržení tohoto dopisu, stejně jako „vložnou“ reakci žalobce následně potvrdila v rámci výslechu manželka žalobce, jako svědek jím navržený).

⁷⁸ V souladu s §114c odst. 3 písm. b zákona č. 99/1963 Sb.

⁷⁹ V souladu s §114c odst. 5 zákona č. 99/1963 Sb.

⁸⁰ 70/1926 Sb. SMLOUVA mezi republikou Československou a Spojeným Královstvím Velké Británie a Irska o právní pomoci ve věcech občanských

Výslechy svědků žalobce potvrdily několik zásadních tvrzení žalovaných, jako například jedním ze žalovaných ve vyjádření k žalobě uváděnou snahu o zprostředkování usmíření mezi žalobcem a zůstavitelem a žalobcovu odmítavou reakci, skutečnost, že žalovaný byl odsouzen za trestný čin řízení v opilosti a dále i to, že všichni žalobcem navržený svědci neviděli osobně zůstavitele déle než deset let. V obecné rovině svědci dále popisovali, že vztahy mezi žalobcem a zůstavitelem byly až do určité doby v zásadě dobré, aniž by dokázali identifikovat, proč (i z jejich pohledu) náhlému přerušení vztahů došlo. Poměrně překvapivě (obdobné tvrzení totiž nebylo obsaženo v žalobě) všichni svědci uváděli jako možnou a pravděpodobnou příčinu konfliktu osobu matky žalobce (zároveň žalovanou), která z jejich pohledu neměla se žalobcem hezký vztah a tyto antipatie přenášela i na zůstavitele. K této argumentaci se následně i ve všech svých dalších vyjádřeních k soudu, vč. závěrečné řeči, uchýlil i sám žalobce.

Svědci navržený žalovanými z okruhu rodiny, kteří se se zůstavitelem pravidelně dlouhodobě stýkali až do jeho smrti, ve svých výpovědích popisovali situaci v rodině diametrálně odlišně od svědků navržených žalobcem, když z jejich pohledu nemohlo být řeči o jakémkoliv znevýhodňování žalobce, případně nedostatečných citech jeho matky. Bez rozdílu rovněž uvedli, že zůstavitel jednostranné odloučení syna velmi špatně nesl a zároveň byl znepokojen způsobem života, který žalobce vede (odsouzení, četné exekuce, opilství, nedostatečná péče o děti, apod.). Potvrdili rovněž všechna tvrzení žalovaných stran snahy o usmíření, existenci a obsah předložených písemných důkazů a podobně. Žalovaní navrhli, na rozdíl od žalobce, svědky nejen z okruhu svých rodinných příslušníků, ale i z okruhu blízkých přátel žalobce, o nichž jim bylo známo, že se žalobcem o situaci v rodině hovořili, případně se jejich prostřednictvím sami pokoušeli docílit urovnání vztahů v rodině. I tito svědci potvrdili, že žalobce se vyjadřoval opakovaně ve smyslu „že žádnou rodinu nemá“ a o usmíření nemá zájem.

Rozhodnutí soudu prvního stupně

Rozsudek⁸¹ byl vyhlášen okresním soudem pro Prahu 2 dne 8. července 2015, tedy zhruba čtyři roky po zahájení řízení, přičemž žalovaným byl rozsudek doručen 6. října 2015. Soud vyhověl žalobci a rozhodl, že je dědicem ze zákona po zůstaviteli a dále uložil

⁸¹ Rozsudek obvodního soudu pro Prahu 2 pod číslem jednacím 18 C 184/2011 - 310

povinnost náhrady nákladů řízení žalobce žalovanými k rukám právního zástupce žalobce.

V rámci volného hodnocení důkazů se soud přiklonil k tvrzením žalobce a konstatoval, že „*po zhodnocení provedeného dokazování a s poukazem na citované zákonné ustanovení soud dospěl k závěru, že důvody pro vydědění žalobce tak, jak byly vymezeny listinou o vydědění specifikovanou shora, nejsou dány. Soud má za to, že z provedeného dokazování vyplynulo, že vztahy mezi žalobcem a zůstavitelem, resp. rodinou v širším smyslu, sice vykazovaly určité nestandardní znaky, nicméně chování žalobce, jakkoliv by se mohlo v určitých situacích jevit jako neuctivé či lhostejné vůči zůstaviteli, nelze izolovat od chování ostatních členů rodiny, zejména tedy zůstavitele. Jinými slovy je nutno vždy posoudit, zda zůstavitel a další rodinní příslušníci, kteří byli v pravidelném kontaktu s ním, zejména manželka zůstavitele, nepřispívali svými postoji k vyhrocení vzájemných vztahů. Z důkazů provedených v řízení vyplynulo, že vztahy mezi žalobcem a zůstavitelem byly do značné míry ovlivněny i přístupem matky k žalobci, což zřejmě vedlo k celkové nerovnováze ve vzájemných vztazích*“.

Na tomto místě je nutné podotknout, že případ byl posuzován dle OZ 1964 účinného v den smrti zůstavitele, který příliš neakcentoval autonomii vůle zůstavitele a že rozhodnutí okresního soudu bylo v souladu s převažující judikaturou senátu nejvyššího soudu číslo 21 Cdo v obdobných případech⁸², jakkoliv by měla být každá věc vždy posuzována individuálně a s ohledem na konkrétní situaci. Převažující judikatura vychází rovněž z odlišného skutkového základu, v drtivé většině případů jsou soudně napadána vydědění ze strany rodiče, který se sice s vyděděným potomkem dlouhodobě nestýkal, avšak často buď z důvodů na straně rodiče (opuštění rodiny), nebo bez jakékoliv snahy rodiče o navázání běžných vztahů se svým potomkem. „Sankcionování“ potomka vyděděním by bylo dle mého názoru v takovém případě skutečně nejen amorální a v rozporu s dobrými mravy, nicméně v posuzovaném případě se obdobná východiska nepotvrdila.

⁸² Srov. např. s rozsudky Nejvyššího soudu ČR pod sp. Zn. 21 Cdo 3992/2008, 21 Cdo 2088/2013, 21 Cdo 24472012, 30 Cdo 2214/2002 a 21 Cdo 48/2000

4.4 Řízení před odvolacím soudem

Žalovaní podali proti rozsudku v plném rozsahu včas odvolání, konkrétně dne 20. října 2015.

Odvolání a jeho obsah

Jako důvody pro odvolání žalovaní uvedli, že soud prvního stupně dospěl na základě provedených důkazů k nesprávným skutkovým zjištěním, řízení bylo postiženo jinou vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci a nesprávné právní posouzení věci soudem prvního stupně.

Nesprávná skutková zjištění spatřovali žalovaní zejména v chybné identifikaci zůstavitele (a jeho manželky) jako toho, kdo svým jednáním přispěl k přerušení vzájemných vztahů v rámci rodiny. Žalovaní odkazují na vyjádření několika svědků, která podporují jejich vnímání situace, kdy k přerušení vztahů pokládají za jednostranné rozhodnutí žalobce. Žalovaní považují za prokázané, že zůstavitel projevoval i po přerušení vztahů o žalobce zájem (jak potvrdila i svědkyně navržená žalobcem), stejně tak považují za prokázané, že žalobce projevoval explicitní nezájem o osobu zůstavitele (s odkazem na listinné důkazy a několik svědků navržených jak žalobcem, tak žalovanými). Žalovaní rovněž odmítají, že by zůstavitel a zbytek rodiny nečinili opakované pokusy o narovnání vztahu se žalobcem, opět s odkazem na vyjádření několika svědků (vč. těch navržených žalobcem) a listinné důkazy. Dále upozorňují na rozpor v dalších skutečnostech, jako je okamžik přerušení vztahů, doba stěhování zůstavitele do Prahy, a podobně. Žalovaní poukazují rovněž na související judikaturu⁸³, ze které vyplývá, že vydědění je možné jen tam, kde zůstavitel stojí o blízký příbuzenský vztah a kde se ho nezájem potomků osobně citově dotýká, kde mu tento stav vadí a nikoliv jde-li o situaci, kdy je mu tento stav lhostejný, případně kdy k němu podstatně i sám přispěl. Závěry tohoto rozhodnutí převzal následně do své rozhodovací praxe i Nejvyšší soud.

Velký důraz je v rámci odvolání kladen na, z pohledu žalovaných vadné, odůvodnění napadeného rozhodnutí. Žalovaní jednak odkazují na §157 odst. 2 OSŘ, dle kterého není přípustné opisovat ze spisu skutkové přednesy účastníků a provedené

⁸³ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích, sp. zn. 6 Co 10/96

důkazy, přičemž patnáct z devatenácti (sic!) stran rozsudku právě takovým opisem bylo. Kromě toho spatřují v odůvodnění hned několik zcela protichůdných a vzájemně se vylučujících tvrzení. Za nejpodstatnější vadu odůvodnění však žalovaní považují skutečnost, že v odůvodnění chybí jakákoliv zmínka a hodnocení výpovědi třech svědků vyvracejících tvrzení žalobce a skutečnost, že soud zcela abstrahoval od vyjádření svědků navržených žalobcem, která jsou v souladu s tvrzeními žalovaných.

(Ne)správnost právního posouzení pak dle žalovaných spočívá zejména ve vyřešení otázky, zda byl, či nebyl naplněn důvod k vydědění ve smyslu ustanovení §469a odst. 1 písm. b) OZ 1964. Z pohledu žalovaných se soud zabýval, spíše než otázkou zda žalobce trvale projevoval opravdový zájem, otázkou zda tento zájem projevoval zůstavitel, resp. zda tento žalobce k projevování zájmu o jeho osobu „dostatečně ponoukal“. V této souvislosti zpochybňují žalovaní další konstrukce soudu a jejich relevanci pro právní posouzení, konkrétně z pohledu soudu nedostatečnou dobu mezi přerušením vztahů a sepsáním listiny o vydědění (7 let) a skutečnost, že žádný z předvolaných svědků nebyl přítomen hádce, či jinému zásadnímu sporu mezi zůstavitelem a žalobcem.

K podanému odvolání se vyjádřil i žalobce, který označil rozsudek soudu prvního stupně za věcně správný, odvolací námitky a výhrady žalovaných považuje za účelovou polemiku, která nemůže zvrátit rozhodnutí soudu prvního stupně. Poukázal na argumenty, které uvedl ve svém závěrečném návrhu před soudem prvního stupně, kde se k věci obšírně vyjadřoval. Poté se zabýval samotnými důvody vydědění a s odkazem na judikaturu Nejvyššího soudu uzavírá, že tyto nebyly dány.

[Rozhodnutí odvolacího soudu](#)

Rozsudek⁸⁴ byl vyhlášen Městským soudem v Praze dne 10. února 2016, přičemž žalovaným byl doručen žalovaným dne 25. dubna 2016. Odvolací soud potvrdil rozsudek soudu prvního stupně a žalovaným uložil náhradu nákladů odvolacího řízení. V den doručení všem účastníkům řízení tak nabyl právní moci rozsudek soudu prvního stupně a žalobci byl potvrzen dědický status.

⁸⁴ Rozsudek Městského soudu v Praze pod číslem jednacím 13Co 439/2015 - 363

Odvolací soud se ztotožnil se závěry prvoinstančního soudu, kdy pokládá podíl zůstavitele na přerušení vztahů se žalobcem za podstatný, stejně jako ostatních rodinných příslušníků, zejména matky žalobce. Z důkazů dle názoru soudu nevyplývaly žádné konkrétní okolnosti, které by svědčily o takové zaviněné míře nezájmu žalobce o zůstavitele, které by založily důvod vydědění. Nedostatek vzájemné komunikace celé rodiny potom nemůže obstát jako žádný důvod vydědění podřazený pod ust. § 469 písm. a) a b) OZ 1964. Ze všech uvedených důvodů bylo proto žalobě vyhověno. O nákladech řízení rozhodl soud prvního stupně podle ust. § 142 odst. 1 OSŘ.

Ve věci žalobci namítaného nesprávného odůvodnění rozsudku odvolací soud sice konstatuje, že „*odůvodnění rozsudku je mnohmluvné, když doslova cituje a opakuje různé pasáže*“, avšak z jeho pohledu to „*nezpůsobuje jeho nesrozumitelnost a nepřezkoumatelnost a jako celek může rozsudek obstát, pokud soud dospěl k závěru, že chování žalobce popsané v listině o vydědění ze dne 15. července 2003 nemůže být naplněním důvodu vydědění podle ust. § 469a odst. 1 písm. b/ zákona č. 40/1964 Sb*“. V této souvislosti odvolací soud odkazuje na judikaturu Nejvyššího soudu ČR⁸⁵ a uzavírá, že zákonné důvody vydědění podle ust. § 469a odst. 1 písm. b) OZ 1964 v daném případě dány nebyly a žalobce je tak dědicem po zůstaviteli.

4.5 Řízení před Nejvyšším soudem

Žalovaní podali ve dvouměsíční lhůtě⁸⁶, dne 12. května 2016 dovolání proti rozsudku odvolacího soudu a zároveň návrh na odklad právní moci tohoto rozsudku.

Dovolání a jeho obsah

V souladu s §237 OSŘ žalovaní dovozují přípustnost dovolání a to vzhledem k tomu, že napadené rozhodnutí z jejich pohledu závisí na vyřešení otázek procesního práva, při jejichž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, dále napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného práva, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena a současně napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu. Žalovaní v dovolání stručně

⁸⁵ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 688/2006, ze dne 15. května 2007, či 21 Cdo 2088/2013, ze dne 8. října 2014

⁸⁶ Srov. §240 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb.

rekapitulovali dosavadní průběh řízení a oba rozsudky a soustředili se na jednotlivé body, ze kterých dovozují přípustnost dovolání.

V bodě „*vyřešení otázek procesního práva, při jejichž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu*“ připomínají rozhodnutí Nejvyššího soudu 30 Cdo 1966/2013, dle kterého důkaz v řízení provedený nelze obecným soudem v rozhodnutí (jeho odůvodnění) opomenout jen proto, že sám o sobě je v rozporu s tím, co tento soud – s ohledem na své závěry stran skutkových zjištění plynoucích z jiných důkazů – pokládá za skutečnosti prokázané. Takové opomenutí je zcela zřetelným a současně i protiústavním porušením zásad stran hodnocení důkazů a zejména i kogentně uložené povinnosti v rozhodnutí vyložit, jakými úvahami se soud při hodnocení důkazů řídil, když ty které skutečnosti vzal za prokázané. Žalovaní tak naráží zejména na (z jejich pohledu účelové) opomenutí výpovědi některých svědků v odůvodnění rozsudků, neboť u každé jednotlivé prokázané i neprokázané skutečnosti musí totiž soud (stručně a jasně) uvést, jak k závěru ohledně této skutečnosti dospěl, tedy z jakých důkazů podle jeho názoru závěr vyplývá a jak tyto důkazy ve smyslu § 132 až 135 OSŘ hodnotil, a to zejména tehdy, šlo-li o důkazy protichůdné. Současně je povinností Soudu uvést hodnotící hledisko, které ho vedlo k tomu, že z jednoho důkazu učinil skutková zjištění, zatímco jiný důkaz, který je s prvním důkazem v rozporu, za relevantní nepovažoval a žádná skutková zjištění z něj neučinil. V důsledku uvedeného chybného právního posouzení ust. 132 a ust. § 157 odst. 2 o.s.ř. pak soud věc, dle názoru žalovaných nesprávně právně posoudil i po stránce hmotněprávní, když dospěl k nesprávnému závěru, že důvody pro vydědění žalobce nebyly dány, čímž se odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu představované např. rozhodnutím sp. zn. 21 Cdo 688/2006.

V bodě „*napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného práva, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena*“ se žalovaní zabývají závěrem soudu, dle kterého v listině o vydědění nebyla nijak konkretizována doba, po kterou ho žalobce nenavštěvuje, či o něj jinak neprojevuje zájem. Soud v této souvislosti hodnotil období 4 let (mezi přerušáním vztahů a sepsáním listiny o vydědění) jako příliš krátké na to, aby bylo možné hodnotit chování žalobce jako trvalé neprojevení zajmu. Protože tato otázka dosud nebyla Nejvyšším soudem řešena, navrhují žalovaní, aby se jí Nejvyšší

soud zabýval a posoudil jí. Z jejich pohledu je tato doba dostatečná na to, aby vyděděný potomek projevil zájem o zůstavitele, obzvláště měl-li k tomu řadu příležitostí.

V bodě *„napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu“* žalovaní analyzují rozhodnutí nejvyššího soudu, na něž se odvolává odvolací soud v rámci odůvodnění svého rozsudku. Konkrétně se jedná o rozsudek Nejvyššího soudu 21 Cdo 688/2006, v němž tento dospěl k závěru, že skutečnosti odůvodňující závěr, že potomek o zůstavitele trvale neprojevuje opravdový zájem, který by jako potomek projevovat měl, mohou spočívat jak v pasivitě (nezájmu) potomka ve vztahu k zůstaviteli, tak také v chování, kterým potomek sice o zůstavitele zájem projevuje, ovšem způsobem neodpovídajícím řádnému chování potomka k rodiči (prarodiči atd.), tj. například způsobem trvale překračujícím zásady společenské slušnosti. Žalovaní však v jednání žalobce, jako je jeho ostentativní veřejné distancování se od zůstavitele, rozesílání mailů příbuzným s výroky ve smyslu, že již nemá žádnou rodinu, případně odmítání jakýchkoliv výzev k usmíření, spatřují právě takové chování, které překračuje zásady společenské slušnosti. Obdobně Nejvyšší soud v rámci svého rozhodnutí sp. zn. 21 Cdo 2088/2013 dovozuje, že neprojevovala-li dcera o své rodiče opravdový zájem, který by jako jejich dcera měla projevovat, poté, co se vztahy mezi dcerou a jejími rodiči narušily tím, že její rodiče nesouhlasili s její známostí a že jí proto „zapověděli navštěvovat jejich dům“, k projevování opravdového zájmu neměla reálnou možnost, neboť její rodiče neměli zájem se s ní stýkat a udržovat s ní běžné příbuzenské vztahy. Z pohledu žalovaných ani odkaz na toto rozhodnutí není relevantní, protože ze strany zůstavitele k takovému jednání, kdy by zůstavitel bránil ve styku své osoby s žalobcem nedocházelo, ani to nevyplývalo to ze žádné výpovědi svědků. Odvolací soud se tedy dle názoru žalovaných odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, pokud s odkazem na shora uvedenou rozhodovací praxi dovolacího soudu učinil ten závěr, že vzhledem k tomu, že zůstavitel neprojevuje žádný zájem či snahu o nápravu vztahů se žalobcem, nejsou důvody vydědění žalobce dány. S ohledem na to odvolací soud věc nesprávně právně posoudil, pokud dospěl k závěru, že za takových okolností nejsou důvody vydědění dány.

V souladu s ustanovením § 243 písm. b) zákona č. 99/1963 Sb. navrhli žalovaní odložení právní moci napadeného rozhodnutí a to z důvodu hrozícího závažného porušení práv dovolatelů – konkrétně vzhledem na četná exekuční řízení žalobce, kdy hrozí, že

majetek, jehož se má stát žalobce v rámci řízení o pozůstalosti spoluvlastníkem, bude předmětem exekuce, se všemi negativními, těžko odstranitelnými následky a související právní nejistotou.

Rozhodnutí nejvyššího soudu

Nejvyšší soud odmítnul dle § 243c odst. 1 věty první OSŘ usnesením ze dne 5. ledna 2017⁸⁷ dovolání žalovaných a uložil jim náhradu nákladů dovolacího řízení. Ve stručném odůvodnění konstatoval nepřipustnost dovolání, neboť rozhodnutí odvolacího soudu bylo v souladu s ustálenou rozhodovací praxí dovolacího soudu⁸⁸ a nebyl důvod, aby rozhodná právní otázka byla posouzena jinak.

Nejvyšší soud v usnesení dále konstatuje, že v části, v níž žalovaní uplatnili jiný dovolací důvod, než který je uveden v ustanovení § 241a odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb. (vznášeli-li žalovaní výhrady proti správnosti skutkových zjištění soudů), dovolání trpí vadami, pro které nelze v dovolacím řízení pokračovat.

4.4 Řízení před Ústavním soudem

Žalovaní podali dne 23. března 2017 ústavní stížnost proti rozsudku soudu první instance, odvolacího soudu i nejvyššího soudu, domáhajíc se jejich zrušení. Podstatou ústavní stížnosti bylo porušení práva stěžovatelů na spravedlivý proces⁸⁹ a v jeho důsledku porušení práva stěžovatelů vlastnit majetek⁹⁰ a základních právních principů, jakožto pramene práva ústavního. Žalovaní konstatují přípustnost ústavní stížnosti, neb vyčerpali všechny řádné, i mimořádné opravné prostředky, byla dodržena zákonná dvouměsíční lhůta pro podání ústavní stížnosti a všichni stěžovatelé jsou zastoupeni advokátem.

⁸⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 4668/2016, ze dne 5. ledna 2017

⁸⁸ Srov. např. srov. například rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 2 Cdo 86/97, ze dne 26. září 1997, uveřejněný pod č. 21 v časopise Soudní judikatura, roč. 1998, rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2568/99, ze dne 18. dubna 2000, rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2214/2002, ze dne 20. ledna 2004, uveřejněný pod č. 6 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 2005, rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 688/2006, ze dne 15. května 2007, uveřejněný pod č. 8 ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, roč. 2008, rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1825/2007, ze dne 28. května 2008, rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 4795/2007, ze dne 26. února 2009, usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 403/2007, ze dne 18. října 2007, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 4512/2014, ze dne 11. května 2015.

⁸⁹ Zakotvené v ust. čl. 36 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv

⁹⁰ Zakotvené v čl. 11 Listiny základních práv a svobod

Ústavní stížnost a její obsah

Stěžovatelé v úvodu ústavní stížnosti poměrně obsírně popsali průběh dosavadních řízení a jednotlivých rozhodnutí soudu. V rámci ústavněprávní argumentace je ústavní stížnost členěna do třech oddílů.

V prvním oddíle se stěžovatelé zabývají porušením svých ústavně zaručených práv rozsudkem soudu I. stupně a rozsudkem odvolacího soudu. Nejprve shrnují výpovědi svědků a listinný důkaz, které soudy zcela opomněly ve svém odůvodnění, přičemž tyto výpovědi jsou z pohledu stěžovatelů klíčové pro objasnění skutkového stavu. Stěžovatelé dovozují, že takový postup soudů je jeho libovůlí. Obecné soudy se totiž nijak nezabývaly důkazy způsobilými ovlivnit jejich rozhodnutí, čímž založily zejména vadu řízení v podobě tzv. opomenutých důkazů – svědeckých výpovědí a listinného důkazu a tudíž nenaplnily požadavek přesvědčivého, racionálního, logického a vyčerpávajícího odůvodnění svých rozhodnutí, odpovídající kritériím daným ustanovením § 157 zákona č. 99/1963 Sb., neboť jen věcně správná a náležitě, tj. zákonem vyžadovaným způsobem, odůvodněná rozhodnutí naplňují ústavní kritéria plynoucí z Listiny základních práv a svobod.⁹¹ Dále podle ustanovení § 132 zákona č. 99/1963 Sb. důkazy hodnotí soud podle své úvahy, a to každý důkaz jednotlivě a všechny důkazy v jejich vzájemné souvislosti; přitom pečlivě přihlíží ke všemu, co vyšlo za řízení najevo, včetně toho, co uvedli účastníci. Zatímco část citovaného ustanovení před středníkem lze považovat za jednu z podmínek realizace ústavního principu nezávislosti soudu zakotveného v čl. 82 odst. 1 Ústavy, směřuje část tohoto ustanovení za středníkem k ústavnímu principu rovnosti účastníků (... přihlíží ke všemu ..., co uvedli účastníci ...) zakotvenému v čl. 37 odst. 3 Listiny. Součástí ústavního principu nezávislosti soudů je tedy rovněž ústavně zakotvená povinnost postupovat nezávisle, tak, aby nedošlo k narušení rovného postavení účastníků v řízení. Tak se v tomto případě stalo právě tím, že soud sice provedl celou řadu důkazů, přitom však přihlédl jen k některým z nich a učinil jen tyto důkazy předmětem svých úvah a hodnocení, zatímco jiné důkazy sice konstatoval, uvedeným předmětem úvah a hodnocení je však vůbec neučinil. Nestane-li se tak, zatíží soud své rozhodování projevem libovůle.⁹²

⁹¹ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 103/99, ze dne 3. února 2000

⁹² Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 283/2000, ze dne 16. června 2003

V druhém oddíle se stěžovatelé zabývají porušením svých základních práv usnesením Nejvyššího soudu a to konkrétně jeho konstatováním, že v části, v níž žalovaní uplatnili jiný dovolací důvod, než který je uveden v ustanovení § 241a odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb. (vznášeli-li žalovaní výhrady proti správnosti skutkových zjištění soudů), dovolání trpí vadami, pro které nelze v dovolacím řízení pokračovat. Zde stěžovatelé odkazují na skutečnost, že v rámci dovolání napadali správnost skutkových zjištění soudů prostřednictvím poukazu na chybný výklad relevantních ustanovení občanského soudního řádu – zejména ust. § 132 a § 157 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb. V té souvislosti odkazovali stěžovatelé na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1966/2013, s nímž je posouzení právní otázky hodnocení důkazů a právní otázky naplnění požadavků na odůvodnění rozsudku soudu I. stupně, a i odvolacího soudu dle uvedených ustanovení zákona č. 99/1963 Sb. v rozporu. Stěžovatelé tudíž, dle svého názoru, ve vymezení dovolacího důvodu nepochybili, pokud v dovolání uvedli, že důvodem dovolání je nesprávné právní posouzení věci odvolacím soudem spočívající v chybném výkladu procesního předpisu – citovaných ustanovení zákona č. 99/1963 Sb., týkajících se hodnocení důkazů a požadavků zákona na odůvodnění soudních rozhodnutí. K uvedenému odkázali stěžovatelé v dovolání na další nálezy Ústavního soudu, jež vymezují součásti práva na spravedlivý proces, s nimiž jsou rozsudek soudu I. stupně a rozsudek odvolacího soudu v příkrém rozporu.⁹³

V třetím oddíle se stěžovatelé zabývají porušením základních právních principů, konkrétně principu dobrých mravů, jehož porušení spatřují v jednání žalobce, spočívajícím zejména ve veřejném ostentativním distancováním se od osoby zůstavitele a porušením principu spravedlnosti, kdy rozhodování soudu považují stěžovatelé za příliš formalistické a alibistické, kdy soud odkazuje sice na četnou judikaturu Nejvyššího soudu, která je však postavena na zcela odlišných skutkových základech. V neposlední řadě je pak akcentováno porušení principu autonomie vůle, kdy stěžovatelé odkazují na nálezy Ústavního soudu⁹⁴, ve kterém tento konstatuje (byť v souvislosti s dvoustrannými právními jednáními), že *"Základním principem výkladu smluv je prioritou výkladu, který nezakládá neplatnost smlouvy, před takovým výkladem, který neplatnost smlouvy zakládá,*

⁹³ Nálezy Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 150/93, ze dne 3. listopadu 1994, a sp. zn. IV. ÚS 3309/07, ze dne 20. dubna 2011

⁹⁴ Nález Ústavního soudu ČR ve věci sp. zn. I. ÚS 625/03, ze dne 14. dubna 2005

jsou-li možné oba výklady. Je tak vyjádřen a podporován princip autonomie smluvních stran, povaha soukromého práva a s tím spojená společenská a hospodářská funkce smlouvy. Není ústavně konformní a je v rozporu s principy právního státu taková praxe, kdy obecné soudy upřednostňují výklad vedoucí k neplatnosti smlouvy, před výkladem neplatnost smlouvy nezakládajícím."

Rozhodnutí Ústavního soudu

Ústavní soud usnesením⁹⁵ ze dne 6. června 2017 odmítl ústavní stížnost. Ústavní soud nejprve zkoumal splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v nichž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé byli právně zastoupeni v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelé vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a contrario).

Ústavní soud opakovaně zdůraznil, že vedení důkazního řízení a hodnocení důkazů patří k výlučným pravomocem nezávislých soudů a Ústavní soud, který není součástí jejich soustavy, může do této jejich pravomoci zasáhnout zcela výjimečně, toliko při určitých druzích pochybení.⁹⁶ Ústavní soud se neztotožnil s argumentací stěžovatelů v žádném z bodů, a ačkoliv ve shodě s nimi (a odvolacím soudem) považuje odůvodnění rozsudku obvodního soudu za zbytečně obsáhlé (což mohlo vyvolat pocit tzv. opomenutých důkazů), považuje zahrnutí svědků, jejichž výpovědi nebyly v odůvodnění explicitně zmíněny, do skupiny „ostatní svědci“ a „ostatní důkazy“, které v rozsudku naopak figurují, za dostatečné. Ústavní soud se rovněž neztotožnil s argumentací o porušení základních právních principů, „*neboť touto argumentací se (pozn. autora: stěžovatelé) snaží pouze podpořit svoje přesvědčení o nesprávném posouzení nedůvodnosti vydělení vedlejšího účastníka zůstavitelem*“.

4.5 Pokračování řízení o pozůstalosti

Notář, jakožto pověřený soudní komisař, začal konat další kroky v rámci řízení o pozůstalosti okamžitě poté, co rozsudek okresního soudu, kterým byl žalobce zahrnut

⁹⁵ Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 898/17, ze dne 6. června 2017

⁹⁶ Srov. zejména nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 570/03, ze dne 30. června 2004

mezi oprávněné dědice, nabyl právní moci. V průběhu května 2016 požádal manželku zůstavitele o vypracování zprávy správce dědictví, dodání kopií vybraných dokumentů (technických průkazů vozidel) a zhodnocení nemovitostí. Do spisu byl založen znalecký odhad nejhodnotnější nemovitosti, ostatní nemovitosti byly ohodnoceny realitní kanceláří navrženou notářem. Na základě dodaných podkladů notář nařídil projednání dědictví na 19. července 2017, na které se bez omluvy nedostavil ani žalobce, ani jeho právní zástupce na základě plné moci.

Právní zástupce žalobce následně písemně začal zpochybňovat veškeré podklady založené ve spise, zejména podklady týkající se stanovení hodnoty pozůstalosti. Zadal proto vypracování vlastních znaleckých posudků, jejichž výstup se lišil od posudků dodaných ostatními dědici zcela minimálně. Do této doby žalobce odmítal sdělit, zda má zájem o dědickou dohodu, či vstup do majetku po zůstaviteli. Teprve na základě vlastních posudků deklaroval „možnost“ diskuse o parametrech dědické diskuze, načež započalo několikátýdenní jednání o parametrech dohody. Jednání o dědické dohodě bylo komplikované zejména z toho důvodu, že žalobce požadoval nejen finanční vyrovnání, vycházející z hodnoty pozůstalosti stanovené znalci, ale i podíl na teoretických budoucích ziscích z nemovitostí a vydání motorového vozidla, které zůstavitel prokazatelně převedl ještě za svého života na jiného z dědiců. Přes uvedené požadavky nakonec došlo ke shodě na principech dědické dohody, kdy navrhané vyrovnání činilo součin hodnoty majetku určené jako střed mezi znaleckými posudky obou stran a výše povinného dílu⁹⁷, který činil 1/8, vzhledem k tomu, že existovali 4 dědicové po zůstaviteli.

Notář nařídil další projednání dědictví na 17. října 2017. V rámci projednání žalovaní upozornili na skutečnost, že dosud nebyla v rámci dědického, ani soudního řízení namítnuta relativní neplatnost závěti ze strany žalobce, přičemž považují tuto možnost za promlčenou a notář by tak měl postupovat v souladu se závětí porízenou zůstavitelem, kde je žalobce opomenut.

4.6 Aplikace promlčení námítky relativní neplatnosti závěti na popsany případ

Přesto, že popisovaný případ, s ohledem na datum úmrtí zůstavitele, byl ve skutečnosti posuzován dle předešlé zákonné úpravy⁹⁸, v rámci této práce bude případ

⁹⁷ Srov. §479 OZ 1964

⁹⁸ Zákon č. 40/1964 Sb.

posuzován dle aktuálně platné právní úpravy⁹⁹, přičemž bude věnována pozornost i odlišnostem mezi oběma úpravami. Pro lepší ilustraci je v příloze č. 2 zachycena i časová osa celého případu. Budou rovněž identifikovány okamžiky, situace a jednání (ať již učiněné, či naopak neučiněné), které mohou v případném budoucím právním posouzení tohoto a obdobných případů hrát rozhodující roli.

Pro rozhodnutí, zda v daném případě došlo, či nedošlo k promlčení možnosti námitky relativní neplatnosti závěti, je nezbytné především odpovědět na otázky, zda je vůbec promlčení této námitky možné, kdy začala běžet promlčecí lhůta a zda nedošlo k jejímu stavení, či přerušení.

Promlčení námitky relativní neplatnosti závěti

Dovolání se relativní neplatnosti určitého právního jednání (dle předešlé úpravy „právního úkonu“) představuje výslovný projev vůle. Námitka neplatnosti musí být vždy učiněna výslovným jednáním, ze kterého je patrné jednak to, že se jím uplatňuje neplatnost konkrétního právního jednání (toto musí být jasně označeno), a zároveň musí být označena vada jednání, která způsobila jeho neplatnost. Pro dovolání se neplatnosti nestačí, že si je oprávněný účastník vědom neplatnosti právního jednání, popřípadě, že na neplatnost právního úkonu upozorní v řízení před soudem¹⁰⁰, proto podání žaloby na určení okruhu dědiců vyděděným synem nelze považovat v žádném případě současně za námitku relativní neplatnosti závěti. Tato obecná pravidla týkající se dovolání se neplatnosti právního jednání lze jednoznačně vztáhnout i k dovolání se relativní neplatnosti závěti, nebo její části, z důvodů uvedených v §1642 an. zákona č. 89/2012 Sb., resp. §479 v předešlé úpravě zákona č. 40/1964 Sb.

„Právo dovolat se relativní neplatnosti právního jednání (pozn. autora: zde konkrétně námitky relativní neplatnosti závěti) se promlčuje, a to ve tříleté promlčecí lhůtě od chvíle, kdy mohlo být vykonáno poprvé.“¹⁰¹ Na tom, v tomto konkrétním případě, nemění nic ani skutečnost, že se vyděděný syn před soudy domáhal žalobou určení, že je dědicem po zůstaviteli. Rozhodnutí v této věci, ač kladné, bylo rozhodnutím deklaratorním, jelikož jeho dědické právo zde existovalo již před vydáním rozsudku,

⁹⁹ Zákon č. 89/2012 Sb.

¹⁰⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2/2012, ze dne 28. listopadu 2012

¹⁰¹ Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. KSSCEUL 9 Co 33/2004, ze dne 28. dubna 2004

respektive vyděděný syn se stal dědicem již dnem smrti zůstavitele a nikoliv nabytím právní moci předmětného rozsudku.

Počátek a konec běhu promlčecí lhůty

Vyděděný syn byl o existenci listiny o vydědění a závěti, ve které byl opomenut, prokazatelně informován přípisem notáře ze dne 28. dubna 2011, který mu byl doručen 5. května 2011 a ve kterém byl notářem rovněž výslovně vyzván, aby se k oběma dokumentům vyjádřil. Vyděděný (resp. jím zmocněný advokát) se vyjádřil přípisem toliko k listině o vydědění a to tak, že jí, stejně jako důvody vydědění v ní uvedené, neuznává. Kontrolou spisu u notáře bylo zjištěno, že se žalobce v průběhu řízení nikdy sám k závěti nevyjádřil a veškerá jeho vyjádření směřovala vždy výhradně k listině o vydědění.

Jak vyplývá z judikatury¹⁰², „[v] případě (pozn. autora: námitky relativní neplatnosti) závěti nejde o počátek běhu promlčecí doby počínaje dnem, kdy došlo k jejímu sepsání, protože se jedná o právní úkon účinný pro případ smrti a jeho účinnost tedy nastává až ke dni úmrtí zůstavitele. Protože se jedná o úkon jednostranný, je také podmínkou uplatnění relativní neplatnosti, aby se o závěti oprávněný dědic dozvěděl.“ Okamžikem, kdy začala běžet promlčecí lhůta, tak bylo datum 5. května 2011, přičemž promlčecí doba uplynula 6. května 2014. To ostatně vyplývá i z ustanovení §619 zákona č. 89/2012 Sb., ve kterém je jako počátek běhu promlčecí lhůty označen okamžik, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, přičemž právo může být uplatněno poprvé, pokud se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla, přičemž úprava byla obdobná i v předešlém občanském zákoníku.¹⁰³

Za zásadní pochybení vyděděného syna, či lépe řečeno jeho právního zástupce, lze tedy považovat skutečnost, že nevyužil svého práva a nevznesl námitku relativní neplatnosti závěti v okamžiku, kdy se o ní dozvěděl a to dokonce za situace, kdy k tomu byl soudním komisařem explicitně vyzván. Je otázkou, zda by tímto opomenutím nebyly

¹⁰² Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. KSSCEUL 9 Co 33/2004, ze dne 28. dubna 2004

¹⁰³ Srov. §101 OZ 1964

naplněny předpoklady odpovědnosti za škodu advokáta, pokud by díky němu vyděděný syn dědictví nenabyl, tato otázka však není předmětem této práce.

Stavění a přerušení promlčecí lhůty

Běh promlčecí lhůty je upraven v §645 až 652 OZ a přejímá z předešlé právní úpravy obsah §112.¹⁰⁴ V popisovaném případě je nutno posoudit, zda na něj nedopadá zejména ustanovení v §648 OZ, resp. §112 předešlé právní úpravy. V tomto ustanovení se uvádí, že „*uplatní-li věřitel v promlčecí lhůtě právo u orgánu veřejné moci a pokračuje-li řádně v zahájeném řízení, promlčecí lhůta neběží. To platí i o právu již vykonatelném, pokud byl pro ně navržen výkon rozhodnutí nebo navrženo nařízení exekuce*“. Na první pohled by se tak mohlo jevit, že podáním žaloby ve lhůtě stanovené notářem došlo ze strany žalobce (vyděděného syna) k naplnění první věty tohoto ustanovení a tím pádem i ke stavení promlčecí lhůty.

K učinění takového závěru však nestačí uplatnit jakékoliv, byť jakkoliv úzce související, právo, ale přímo právo, které má být předmětem promlčení. „*Podle ustálené judikatury k výkladu § 112 zákona č. 40/1964 Sb., že stavení promlčecí doby nastává pouze ve vztahu k tomu právu, které bylo v řízení uplatněno, a ve vztahu k rozsahu nároku, pro nějž se řízení vede, tedy v rozsahu, v jakém bylo právo u soudu uplatněno, a k osobě, vůči níž se toto řízení vede (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 4. 1999, sp. zn. 25 Cdo 129/99, uveřejněné v časopise Soudní judikatura, ročník 1999, sešit 11, pod poř. č. 110, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. dubna 2003, sp. zn. 25 Cdo 1460/2002, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. února 2011, sp. zn. 25 Cdo 2908/2008)*“.¹⁰⁵ Předmětem soudního řízení, které žalobce zahájil podáním žaloby, nebyla závět, resp. její relativní neplatnost, ale určení okruhu dědiců po zůstaviteli. Žalobce navíc v žalobě, ani v průběhu celého soudního řízení, ani existenci závěti nijak nezpochybnil. Z tohoto důvodu nedošlo ke stavení běhu promlčecí lhůty možnosti učinit námitku relativní neplatnosti závěti.

¹⁰⁴ Viz důvodová zpráva NOZ - konsolidovaná verze, Hlavní principy, s. 157. [online]. [cit. 2013-05-07]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

¹⁰⁵ K tomu lze z ustálené judikatury odkázat např. na usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 827/2013, ze dne 29. ledna 2014

Přerušení běhu lhůty pak na rozdíl od stavení nevyvolá jen zastavení běhu lhůty, ale i její opětovné rozběhnutí v celé své délce. Před 1. lednem 2014 obdobnou úpravu obsahoval pouze obchodní zákoník¹⁰⁶, nikoliv však občanský zákoník¹⁰⁷. Přerušení běhu lhůty je nově upraveno v ustanovení §653 zákona č. 89/2012 Sb., přičemž „*jeho prvotním a zjevným smyslem je sdělení, že promlčený závazek se opětovně stává nárokem se všemi konsekvencemi z toho vyplývajícími, je-li písemně uznán, nebo přiznán rozhodnutím (rozhodčím nálezem)*“.¹⁰⁸ V oblasti občanského práva tedy stavení promlčecí lhůty přichází do úvahy právě nejčastěji v souvislosti s uznáním závazku dlužníkem, případně za situace, kdy bylo právo, jinak promlčené, přiznáno rozhodnutím orgánu veřejné moci. Taková situace však v popisovaném případě nenastala a k přerušení promlčecí lhůty tak nedošlo.

Promlčení námítky relativní neplatnosti závěti ve světle dobrých mravů

Z ustálené judikatury¹⁰⁹ vyplývá, že aplikace korektivu dobrých mravů na institut promlčení je sice možná, ovšem pouze za poměrně striktních podmínek, jako je zneužití práva (či jeho šikanózní výkon), nebo v případech, kdy účastník svým konáním promlčení nezpůsobil,¹¹⁰ o čemž v popisovaném případě nelze hovořit. Naplnění uvedených podmínek přitom musí být soudem vždy velmi bedlivě zvažováno a posuzováno.

Aplikace na konkrétní případ - shrnutí

Na základě uvedené právní argumentace a rozboru judikatury je z mého pohledu námítka relativní neplatnosti závěti právním jednáním, které je možné promlčet. Za počátek promlčecí lhůty je nutné považovat nikoliv okamžik, kdy závěť byla sepsána, nebo okamžik, kdy zemřel zůstavitel, ale den, ve kterém došlo seznámení dědice se závětí, s jejímž obsahem nesouhlasí. Aby případně došlo ke stavení promlčecí lhůty, musel by dědic postupovat v souladu s ustanoveními §645 až 652 zákona č. 89/2012 Sb., konkrétně zejména §648. V takovém případě by ale dědic musel u orgánu veřejné moci uplatnit samo právo, které podléhá promlčení (v tomto případě platnost závěti) a nikoliv právo jiné, jakkoliv více, či méně související s právem, jež má býti promlčeno (v tomto případě

¹⁰⁶ § 407 zákona č. 513/1991 Sb.

¹⁰⁷ Zákon č. 40/1964 Sb.

¹⁰⁸ Srov. ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK Jan; FIALA Josef; ŠEŠINA Martin; WAWERKA Karel. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 1. vydání. Wolters Kluwer, 2019, s. 1663.

¹⁰⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 27 Cdo 2826/2017, ze dne 23. ledna 2018

¹¹⁰ Blíže viz kapitola 3.4

určení okruhu dědiců). To se však v daném případě nestalo, přičemž nelze uvažovat ani o aplikaci korektivu dobrých mravů na zmeškanou promlčecí lhůtu, neboť nedošlo k naplnění podmínek (zneužití práva, promlčení nikoliv konáním účastníka), které vyplývají z ustálené judikatury.

Vzhledem k tomu, že dědic nijak nereagoval na explicitní výzvu notáře, aby se vyjádřil k závěti a v rámci promlčecí lhůty námitku relativní neplatnosti závěti nevznesl, došlo k promlčení této jeho možnosti. V důsledku toho by měl notář v dalším řízení postupovat dle závěti zůstavitele, ve které byl vyděděný syn opomenut.

5. Případ ve světle aktuální judikatury

5.1 Promlčení námitky relativní neplatnosti závěti

Zcela odlišný pohled vnáší do problematiky aktuální rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. října 2019, pod sp. zn. 24 Cdo 717/2019-1613. Rozsudek vychází ze skutkové situace, která je velmi obdobná konkrétnímu případu, popisovanému v této práci výše. Zůstavitelka prostřednictvím listiny o vydědění vydělila svou dceru, kterou rovněž opomenula v závěti. Soud prvního stupně a následně i odvolací došly, na základě posouzení okolností případu, s odkazem na ustálenou judikaturu k závěru, že „důvody vydědění uvedené v listině o vydědění nejsou dány“, ačkoliv závět i listina o vydědění pořízené zůstavitelkou jsou platné. Námitku promlčení práva žalobkyně k uplatnění relativní neplatnosti závěti již v rámci soudního řízení vznesli žalovaní potomci zůstavitele (žalující byla vyděděná dcera). Rozsudek odvolacího soudu byl následně zrušen rozsudkem Nejvyššího soudu České republiky¹¹¹ a věc byla vrácena Městskému soudu v Praze k dalšímu řízení, mimo jiné s odkazem na, z pohledu soudu dovolacího nesprávný, závěr, že otázkou promlčení námitky relativní neplatnosti se bude soud (pozn. autora: resp. pověřený soudní komisař) zabývat až v rámci řízení o dědictví.

V rámci dalšího řízení se pak odvolací soud, mimo jiné, zabýval otázkou, zda došlo k promlčení možnosti námitky relativní neplatnosti závěti. Odvolací soud dospěl v rozsudku¹¹² k závěru, že „dovolání se relativní neplatnosti musí proběhnout uplatněním konkrétního důvodu relativní neplatnosti, nikoliv obecnou proklamací neplatnosti (jak se

¹¹¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 4844/2016, ze dne 13. března 2018

¹¹² Srov. rozsudek Městského soudu v Praze pod sp. zn. 39 Co 399/2015, ze dne 20. září 2018

stalo před notářem), anebo žalobou dovolávající se výlučně důvodů, spadajících pod absolutní neplatnost“. Soud dále uvedl, že „právo dovolat se relativní neplatnosti se – na rozdíl od absolutní neplatnosti – promlčuje, a to v tříleté promlčecí době, tato tříletá promlčecí doba začne běžet od okamžiku, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé“. S ohledem na tento závěr se odvolací soud již nezabýval otázkou vydědění, neboť dle soudu žalobkyně „nepřipadá do úvahy jako dědic po zůstavitelce“, přičemž „obrana žalobkyně ohledně toho, že již bylo pravomocně rozhodnuto, že důvody vydědění nejsou dány, postrádá s ohledem na závěr odvolacího soudu ohledně promlčení jejího práva dovolat se relativní neplatnosti závěti právní relevanci“.

Proti citovanému rozsudku bylo podáno dovolání, s návrhem na jeho zrušení a vrácení věci odvolacímu soudu k dalšímu řízení. Dle dovolatele je právní názor odvolacího soudu, že došlo k promlčení nároku na uplatnění námítky relativní neplatnosti závěti, v rozporu s názorem, který vyslovil nejvyšší soud v rozsudku ze dne 20. února 2017, sp. zn. 21 Cdo 275/2016. V rámci tohoto rozsudku, na který je odkazováno, však byla soudem posuzována odlišná věc, a to konkrétně možnost promlčení práva dědice dovolat se neplatnosti vydědění. Nejvyšší soud v rozsudku dovozuje, „že mohou-li účastníci řízení po celou dobu řízení o dědictví tvrdit či popírat existenci skutečností rozhodných pro posouzení dědického práva určité osoby (osob), nepodléhá tak po dobu řízení o dědictví jejich právo tyto skutečnosti tvrdit a popírat promlčení“. Proti tomuto rozsudku Nejvyššího soudu byla podána ústavní stížnost¹¹³, která byla následně Ústavním soudem usnesením odmítnuta. Ústavní soud v rámci odůvodnění usnesení vyslovil názor, že sjednocování judikatury náleží primárně Nejvyššímu soudu a s možností promlčení námítky relativní neplatnosti závěti se vypořádal poměrně lakonicky: „Důvody spojené s nepromlčitelností práva dědice po dobu řízení o dědictví dovolat se neplatnosti vydědění, jsou jím v odůvodnění citovaného rozsudku podrobně, logicky a srozumitelně rozvedeny. Ústavní soud nemá důvod tento výklad považovat za protiústavní, tj. jsoucí v rozporu s dosavadní judikaturou i právní teorií“.

Dovolací soud se přiklonil k argumentaci dovolatele. Rozhodnutí soudu bylo postaveno zejména na dvou argumentech:

¹¹³ Srov. usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 1404/17, ze dne 13. března 2018

1) Dovolací soud konstatoval, že „*odvolací soud nevzal dostatečně v úvahu, že v projednávané věci jde o specifický právní úkon (závěť), který se odlišuje od ostatních právních úkonů, jejichž neplatnosti se oprávněné subjekty mohly dovolat podle ustanovení § 40a obč. zák.¹¹⁴ (a o kterých také rozhodovaly soudy v rozhodnutích, na které odkázal odvolací soud v dovoláním napadeném rozsudku), a to zejména tím, že jeho účinky nastávají až smrtí zůstavitele, a že se jeho částečné neplatnosti lze v zásadě dovolat teprve v řízení o dědictví*“.

2) Dovolací soud dále odkázal na vlastní rozsudek ze dne 20.2.2017, pod sp. zn. 21 Cdo 275/2016, na který v dovolání odkazoval i sám dovolatel, a ve kterém byla posuzována možnost promlčení práva dědice dovolat se neplatnosti vydědění (blíže k tomuto rozsudku viz předešlá strana). K odkazovanému rozsudku pak soud dodává: „*z uvedeného jednoznačně vyplývá, že nepromlčitelnost se vztahuje nejen k tvrzení o neplatnosti vydědění, ale i k dovolání se relativní neplatnosti závěti v závěti opomenutým dědicem (který tvrdí nedůvodnost svého vydědění), neboť tato skutečnost má zásadní význam pro posouzení dědického práva*“.

Pořízení závěti (a analogicky i listiny o vydědění) je jistě specifickým právním jednáním, jak konstatuje Nejvyšší soud, z mého pohledu však nikoliv tím, jak uvádí dovolací soud, že jeho účinky nastávají až po smrti zůstavitele, ale spíše tím, že jeho účinky ve vztahu k dědicům jsou velmi nejisté a do značné míry závislé na subjektivním posouzení skutkového stavu soudem za situace, kdy tvrzení vydědění a ostatních nepominutelných dědiců je obvykle protichůdné. To, že účinky tohoto právního jednání jsou závislé na tom, že nastane určitá skutečnost (v tomto případě smrt zůstavitele), lze spíše považovat svou podstatou za „jen“, jakkoliv specifický, druh odkládací podmínky, neboť „*odkládací se nazývá podmínka tehdy, když na jejím splnění závisí, zda právní následky – vůbec – nastanou, popř. také kdy nastanou. Tedy zda a popř. kdy právní jednání způsobí to, co mělo způsobit, tj. vznik, změnu nebo zánik práv a/nebo povinností. Právní následky nastanou, pokud se podmínka splní*“.¹¹⁵ Přesto, v případě jiných právních jednání, jejichž účinnost je závislá na naplnění odkládací podmínky a jejichž

¹¹⁴ Zde zákon č. 40/1964 Sb.

¹¹⁵ doc. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc., Podmínka a doložení času. Právní prostor. [online]. [cit. 2020-01-17]. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/komentar-k-548>.

relativní neplatnost může být rovněž namítána a posuzována v mnoha případech teprve až v následném řízení (typicky soudním), nelze o nemožnosti promlčení námítky relativní neplatnosti uvažovat.

Odkazuje-li dovolací soud na svůj rozsudek¹¹⁶, ve kterém je řešena otázka možného promlčení práva dědice dovolat se neplatnosti vydědění, pak je z mého pohledu tento odkaz nepřiléhavý. Pro samotné řízení o pozůstalosti je určení okruhu dědiců, resp. účastníků řízení, naprosto esenciální. Účastníky řízení o pozůstalosti jsou ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici¹¹⁷, přičemž vyplývá-li z rozhodnutí soudu o žalobě, že dědické právo nesvědčí některému z dosavadních dědiců, soud usnesením jeho účast v řízení ukončí.¹¹⁸ Teprve status dědice (a účastníka řízení) umožňuje naplnění určitých práv, z nichž to nejpodstatnější je samotné právo dědit. Bez toho, aniž by bylo najisto určeno, kdo je dědicem (příp. kdo jím není), nemůže tedy řízení pokračovat, ani býti úspěšně dokončeno. Z mého pohledu jde tedy o předběžnou otázku, nutnost jejíhož vyřešení se může objevit kdykoliv v průběhu řízení o pozůstalosti. Z tohoto pohledu je logické, že rovněž uplatnění námítky neplatnosti vydědění musí být možné kdykoliv v průběhu řízení o pozůstalosti, protože má zásadní dopad na to, kdo je dědicem a kdo je účastníkem řízení o pozůstalosti.

Oproti tomu skutečnost, zda dědic namítá, či nenamítá relativní neplatnost závěti, nemusí mít vliv ani na okruh dědiců či účastníků řízení, ba dokonce ani na samotné právo dědit (byť realizované v rozsahu dle závěti) a není proto důvod opomenutí námítky relativní neplatnosti závěti jakýmkoliv způsobem privilegovat, obzvláště za situace, kdy byl dědic výslovně vyzván, aby se k závěti vyjádřil a bez zjevného důvodu tak několik let neučinil. Nemohu se tak ztotožnit se závěrem dovolacího soudu, že „z *uvedeného jednoznačně vyplývá, že nepromlčitelnost se vztahuje nejen k tvrzení o neplatnosti vydědění, ale i k dovolání se relativní neplatnosti závěti v závěti opomenutým dědicem (který tvrdí nedůvodnost svého vydědění)*“, neboť také teoreticky umožňuje jiný výklad v případě dědiců, kteří zároveň tvrdí nedůvodnost svého vydědění a u nichž dle soudu

¹¹⁶ Srov. s rozsudkem Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 275/2016, ze dne 20. února 2017

¹¹⁷ Srov. §110 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb.

¹¹⁸ Srov. §170 odst. 3 zákona č. 292/2013 Sb.

promlčení námitky nepřipadá do úvahy a jiný k dědicům, kteří nedůvodnost vydědění nenamítají a u nichž námitku relativní neplatnosti závěti promlčet lze.

Vzhledem k tomu, že tento případ svým rozsudkem rozhodl Nejvyšší soud po více než dvaceti jedna letech soudních řízení, lze očekávat podání ústavní stížnosti, pravděpodobně s odkazem na porušení práva na spravedlivý proces. Bude proto jistě zajímavé sledovat jak právní argumentaci stěžovatele, tak zejména rozhodnutí Ústavního soudu.

5.2 Rizika institutu vydědění pro zůstavitele

Primárním cílem této práce bylo definovat, zda je možné promlčet relativní námitku neplatnosti závěti v rámci řízení o pozůstalosti, resp. za jakých podmínek. Z popsaného konkrétního případu a rozhodnutí soudů všech stupňů, řešících obdobné situace, lze nicméně vyvodit i další zásadní rizika, která vyplývají pro zůstavitele, jež se rozhodnou pro využití institutu vydědění, případně pro faktické vydědění nepominutelného dědice opomenutím v závěti.

Způsoby vyloučení nepominutelného dědice z okruhu dědiců

Zákon ve stávající úpravě umožňuje pouze dva způsoby, jak zamezit přístup nepominutelného dědice k pozůstalosti, resp. jak jej vyloučit z okruhu dědiců. Prvním způsobem je tzv. dědická nehodnost¹¹⁹ (též relativní dědická nezpůsobilost, či incapacitas¹²⁰), kdy podle § 1481 OZ „[z] dědického práva je vyloučen, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul“. V případě dědické nehodnosti není, na rozdíl od vydědění, nutný projev vůle zůstavitele, nýbrž její naplnění je zkoumáno soudem (soudním komisařem) ex-officio. Oproti předešlé právní úpravě¹²¹

¹¹⁹ Viz §1481 zákona č. 89/2012 Sb.

¹²⁰ Leopold HEYROVSKÝ, Ottův slovník naučný, Pátý díl. Praha : J. Otto, 1892. s. 118.: „nedostatek prvé způsobilosti (incapacitas) brání testamentárnímu dědicovi nabytí dědictví, jen když jest tu v době nabytí, a co pro nedostatek ten nebylo nabyto, stává se caducum, kdežto nezpůsobilost býti ustanovenu dědicem vylučuje platné povolání k dědictví, již když tu jest v době zřízení testamentu, a co bylo zůstavenu osobě nemající testamenti factionem, pokládá se pro non scripto“

¹²¹ Srov. §469 OZ 1964.

došlo k jistému rozvolnění tohoto institutu, prostřednictvím rozšíření okruhu dědiců, kteří mohou být dědickou nehodností stíženi - nově není nutné, aby se dědic dopustil úmyslného trestného činu vůči zůstaviteli a dalším vyjmenovaným osobám, ale postačuje „čin povahy úmyslného trestného činu“ - a upřesnění zavrženíhodného jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele. Je však k zamyšlení, zda tato úprava nepovede spíše k dalším komplikovaným sporům o to, jaké konání již „povahu úmyslného trestného činu“ má a jaké ještě nikoliv, resp. ke zvýšení významu subjektivního výkladu soudce a četnosti soudních sporů.

Druhým způsobem, který však již vyžaduje aktivní projev vůle zůstavitele, je vydědění¹²². Základní konstrukce tohoto institutu v rámci aktuálně platné legislativy, konkrétně zejména možnost vydědění pouze z taxativně uvedených důvodů, zůstala v porovnání s předešlou úpravou nezměněna¹²³. Nově přibyla možnost vydědění předluženého dědice, u nějž panují obavy, že pro své potomky nezachová povinný díl, pouze však v případě, že zůstavitel zůstává tento jeho povinný díl dětem vyděděného nepominutelného dědice.¹²⁴ Je však třeba podotknout, že samotný projev vůle zůstavitele, jakkoliv svobodný, určitý, vážně míněný a učiněný bez nátlaku, zdaleka neznamená jistotu, že bude dle jeho vůle po jeho smrti postupováno, což si bohužel mnoho osob, jež tímto způsobem o svém majetku porizují, neuvědomuje. S velkou pravděpodobností se totiž vydědění nepominutelní dědici budou tomuto projevu vůle bránit soudní cestou. Na tom nic nemění skutečnost, že „*vzhledem k tomu, že nepominutelný dědic (oproti dřívější právní úpravě v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku, účinném do 31.12.2013) již nemá právo na dědický podíl z pozůstalosti, nýbrž jen na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu (srov. ustanovení § 1654 odst. 1 věta první o.z.), stává se, není-li mu dědický podíl zanechán zůstavitelem, pouhým věřitelem dědiců, tudíž mu nesvědčí dědické právo po zůstaviteli*“, ¹²⁵ takže se již nebude jednat o spor o určení okruhu dědiců (o který by šlo dle předešlé právní úpravy), ale o žalobu na plnění vůči dědicům, přičemž soud bude posuzovat jako předběžnou otázku, zda byli nepominutelní dědici vydědění po právu, či nikoliv.

¹²² Viz §1646 an. OZ

¹²³ Srov. §1646 an. OZ a §469a zákona OZ 1964

¹²⁴ Viz §1647 OZ

¹²⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR pod sp. zn. 21 Cdo 4392/2017, ze dne 30. července 2017

Ustálená a relativně četná judikatura soudů nižších i Nejvyššího soudu bohužel poněkud stírá rozdíl mezi oběma uvedenými způsoby vyloučení nepominutelného dědice z dědictví, respektive je velmi sblížuje, protože vydědění potomci jsou v rozhodnutích soudů vylučováni z okruhu dědiců pouze v ojedinělých případech a to obvykle za situace, kdy z jejich strany dochází k napadání zůstavitele, fyzickému či psychickému násilí na zůstaviteli, či jiné formě jeho útisku.¹²⁶ Takové jednání však má často samo o sobě povahu úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jsouce tak důvodem pro dědickou nehodnost dle §1647 OZ, a samo vydědění je proto vlastně „nadbytečné“.

Na v této práci výše popsaném konkrétním případě lze dobře ilustrovat, jak bylo z pohledu zůstavitele ošemetné předpokládat, že bude v případě vydědění po jeho smrti postupováno v souladu s jím projevenou vůlí a to i přesto, že se jednalo o velmi vzdělaného zůstavitele, který se aktivně a z vlastního zájmu „laicky“ zabýval právem, což dokládá jeho formou bezchybná vlastnoruční závět i listina o vydědění. Proto lze v obdobných případech dovodit několik doporučení:

1) Zůstavitel by měl zvážit, zda je vhodné, aby určeného dědice po své smrti zatížil velmi pravděpodobným soudním sporem, který, kromě jiného, zásadně snižuje právní jistotu takového dědice. S tím souvisí malá ochota a chuť investovat do majetku pocházejícího z dědictví a rozvíjet jej za situace, kdy není (během často řadu let trvajícího sporu) jisté, zda bude, či nebude muset vyplácet povinný díl svým věřitelům (vyděděným potomkům zůstavitele).

2) V případě, že zůstavitel zvažuje sepsání závěti (ve které se chystá opomenout některého z nepominutelných dědiců) či listiny o vydědění, by měl své rozhodnutí konzultovat s notářem (či advokátem), který jej upozorní na možná rizika jeho rozhodnutí. Zůstavitel by měl dále volit formu veřejné listiny, která redukuje alespoň riziko sporu o pravost závěti či listiny o vydědění. Z vlastní zkušenosti však musím konstatovat, že fundovaný notář po upozornění na rizika podobného postupu, na základě své zkušenosti a převažující judikatury obvykle navrhne jiný způsob uspořádání majetkových záležitostí, dle bodu níže.

¹²⁶ Srov. např. rozsudek Okresního soudu pro Prahu-západ sp. zn. 3 C 685/99, ze dne 14. července 2003

3) Zůstavitel by měl zvážit jiný způsob uspořádání majetkových poměrů v souvislosti s vlastní smrtí, a to konkrétně buď převod majetku na zvolenou osobu již za života zůstavitele, či jeho vložení do svěrenského fondu a sepsání jeho vhodného statutu.

Výše uvedená „doporučení“ poněkud relativizují význam a smysluplnost institutu vydědění, jakož i občanským zákoníkem deklarovaný a oproti předešlé právní úpravě významně akcentovaný princip autonomie vůle¹²⁷. Pro zůstavitele je jen těžko vysvětlitelné a pochopitelné, že projev vůle (například ve formě daru), učiněný zůstavitelem třeba jen těsně před smrtí, má účinky bezpodmínečné, úplné a zaručené, zatímco projev vůle se zamýšleným stejným účinkem (tj. změna v osobě vlastníka bez nutnosti finančního vypořádání s ostatními nepominutelnými dědici) ve formě vydědění je institutem, kde jistota realizace vůle zůstavitele zcela absentuje. V tomto světle neobstojí, dle mého názoru, ani případný argument o ochraně ústavně zaručeného práva na dědění, protože v případě darování (či převodu majetku do svěrenského fondu) za života zůstavitele rovněž o žádné ochraně nepominutelných dědiců rovněž nelze uvažovat.

Z mého pohledu i výše nastíněná „alternativní“ řešení uspořádání majetkových poměrů v souvislosti se smrtí mají svá velmi problematická úskalí. V případě převodu za života zůstavitele se jedná například o zásadní oslabení možnosti uplatnění vlivu zůstavitele na další využití majetku za jeho života. Vložení do svěrenského fondu je pak poměrně finančně i administrativně náročnou záležitostí, a proto není vhodné pro všechny případy a situace. Domnívám se proto, že institut vydědění má v našem právním řádu své místo a bylo by škoda, kdyby se z něj stal institut „mrtvý“, tj. nedoporučovaný odbornou veřejností (pro vysokou míru nejistoty s ním související), nevyužívaný, či „obcházený“ jiným způsobem. Aby začal tento institut plnit z pohledu zůstavitele očekávanou úlohu, tj. umožnil mu rozhodnout o způsobu nakládání s jeho majetkem po jeho smrti bez rizika opomenutí jeho vůle, není dle mého názoru ani tak potřeba měnit zákon, jako spíše změnit přístup soudů, zejména pak soudu dovolacího a konkrétně jeho senátu 21 Cdo (resp. nově

¹²⁷ Viz důvodová zpráva NOZ - konsolidovaná verze, Hlavní principy, s. 18. [online]. [cit. 2013-05-07]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

24 Cdo), jehož dosavadní rozhodovací praxe je výrazně „ochranářská“ směrem k vyděděným potomkům.

Délka doby mezi jednáním vyděděného a sepsáním listiny o vydědění

V popisovaném případě byly vztahy mezi zůstavitelem a vyděděným synem přerušeny, jak lze usuzovat z provedeného dokazování, mezi roky 1999 a 2000. Zůstavitel následně dne 15. července 2003 sepsal listinu o vydědění s odkazem na nedostatečný zájem vyděděného syna o svou osobu a poté i závěť, v níž, co do většiny svého majetku, rovněž opomenul vyděděného syna, a to konkrétně dne 8. prosince 2004. Jednou z otázek, kterou se soudy následně zabývaly, bylo i to, zda je doba, která uplynula mezi přerušením styků mezi zůstavitelem a vyděděným synem a sepsáním listiny o vydědění (tj. zhruba tři až čtyři roky), dostatečná pro to, aby bylo možné ze strany zůstavitele konstatovat, že vyděděný potomek „o zůstavitele neprojevuje opravdový zájem, jaký by projevoval měl“.¹²⁸ K této otázce absentuje sjednocující judikatura Nejvyššího soudu (který se jí i přes návrh žalovaných odmítl zabývat), soud prvního stupně i odvolací soud však shodně „hodnotí toto období jako příliš krátké na to, aby bylo možno uzavřít, že žalobce se trvale přestal zajímat o zůstavitele“. Přestože vztahy mezi zůstavitelem a vyděděným synem nebyly obnoveny až do smrti zůstavitele v roce 2011 (přerušování vztahů trvalo tedy celkově jedenáct až dvanáct let), byla tato skutečnost pro rozhodování soudu irelevantní, neboť soud posuzuje stav k okamžiku sepsání listiny o vydědění, resp. závěti. Soud prvního stupně rovněž zdůraznil, „že zůstavitel v listině o vydědění nijak nekonkretizoval dobu, po kterou ho žalobce nenavštěvuje či o něj jinak neprojevuje zájem. Užil-li zůstavitel slova, že jej syn roky nenavštěvuje a nezajímá se o něj, je s podivem, že toto období zůstavitel sám konkrétně nevymezil, když podle názoru soudu by taková konkretizace naopak podtrhla intenzitu chování žalobce vůči zůstaviteli a zároveň by dokreslila míru, s jakou se nezájem žalobce mohl vepsat do citové oblasti zůstavitele“.

Je zjevné, že zůstavitel se laicky (mylně) domníval, že pokud z jeho pohledu stav nezájmu potomka o jeho osobu trvá (v opačném případě by jistě listinu o vydědění zneplatnil), bude soud v případném sporu zohledňovat celou dobu, po kterou byly vztahy přerušeny, a nikoliv pouze dobu mezi přerušením vztahů a sepsáním listiny o vydědění. Pokud je tedy sepsována listina o vydědění s odkazem na některý ze zákonných důvodů

¹²⁸ Ve smyslu ustanovení §1646 odst.1 písm b) OZ resp. §469a odst. 1 písm. b) OZ 1964

vydědění¹²⁹, přičemž popisovaný stav trvá i po sepsání listiny, měla by být tato zůstavitelem buď pravidelně nahrazována listinou novou, nebo alespoň aktualizována (např. ve formě stručného dodatku). Obdobně lze rovněž jednoznačně doporučit, aby byla konkretizována doba, kdy stav popisovaný v listině o vydědění nastal.

6. Závěr

Cílem mé práce bylo posoudit, zda dochází k promlčení námitky relativní neplatnosti závěti v rámci řízení o pozůstalosti, případně za jakých podmínek, dále definovat případná aplikační a výkladová úskalí a zasadit je do kontextu s aktuální judikaturou. Na základě studia rozsáhlé judikatury k souvisejícím právním institutům a odborné literatury jsem dospěl k závěru, že promlčení námitky relativní neplatnosti závěti v rámci řízení o pozůstalosti je možné a to za situace, kdy k této právní otázce neexistovala judikatura, který by ji pokrývala komplexně. Z mého pohledu je totiž námitka relativní neplatnosti závěti z řady důvodů standardním právním jednáním, na které lze aplikovat tříletou promlčecí lhůtu, přičemž počátkem jejího běhu není okamžik, kdy byla závět sepsána, ani smrt zůstavitele, ale až okamžik, kdy se dědic o existenci závěti a jejím obsahu prokazatelně dozvěděl.

Do tvorby této práce však významně zasáhl zcela aktuální rozsudek Nejvyššího soudu ČR¹³⁰, který poprvé obsahuje právní názor tohoto soudu na otázku promlčení námitky relativní neplatnosti závěti v rámci řízení o pozůstalosti jako na celek, a nikoliv pouze na jednotlivé právní instituty, na které lze tuto otázku fragmentovat. Odůvodnění tohoto rozsudku je do značné míry v rozporu se závěry, ke kterým ve své práci docházím, z mého pohledu však není důvodem odlišného právního názoru nesprávná aplikace jednotlivých právních institutů, či nesprávná analýza judikatury, jako spíše skutečnost, že se Nejvyšší soud, v rámci své pravomoci, v tomto konkrétním případě projevil významně právotvorně. Rozsudek je rovněž konzistentní s dosavadní rozhodovací praxí Nejvyššího soudu v tom smyslu, že je silně ochránářský ve vztahu k dědicům, kteří by mohli být z jakéhokoliv důvodu kráceni na svých dědických právech (obdobně jako například v případě jejich vydědění).

¹²⁹ Zejména dle §1646 odst. 1 písm. a) b) d) OZ

¹³⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 24 Cdo 717/2019, ze dne 23. října 2019

Zasazeno do širšího kontextu, může být takové rozhodování Nejvyššího soudu v delším horizontu velmi kontraproduktivní i ve vztahu k samotným vyděděným, či v závěti opomenutým dědicům, protože zůstavitelé (analogicky i odborná veřejnost) se s velkou pravděpodobností začnou uchýlovat k jiným způsobům uspořádání majetku po smrti, které zajistí soulad s jejich vůlí, a řešení otázky naplnění důvodů vydědění, či promlčení námitky relativní neplatnosti závěti v takovém případě pozbude jakéhokoliv významu. Skutečnost, že pro sepsání bezvadné závěti a listiny o vydědění je znalost zákona sice postačující, ale pro posouzení skutečných právních následků z takových právních jednání je nutno se velmi dobře orientovat i v judikatuře je z mého pohledu neblahá a pro běžného „laického“ adresáta právní normy i zcela abstraktní a neuchopitelná, dochází tak k vzájemnému odcizení zůstavitele (jako hlavního adresáta) a samotné právní normy. To ve svém důsledku může vést k tomu, že se z vydědění a závěti opomíjející, či krátící nepominutelného dědice, stanou do značné míry právní instituty „mrtvé“, tj. nepoužívané, či různými způsoby obcházené. Právní jednání zůstavitele jsou bohužel obecně velmi specifická tím, že jejich skutečný účinek zůstavitel není schopen osobně vyhodnotit, pročež o to větší zde spatřuji prostor pro osvětu laické veřejnosti, ke které bych chtěl jednak touto prací, ale i dalším svým konáním přispět.

Popis konkrétního případu v kapitole čtyři, na nějž byly následně aplikovány související instituty občanského práva, s cílem posoudit, zda došlo k promlčení nároku na vznesení námitky relativní neplatnosti závěti, končil vznesením námitky promlčení v rámci řízení o pozůstalosti. V reakci na tuto námitku notář konstatoval, že v takovém případě není možné uzavřít předjednanou dohodu o dědictví a avizoval, že rozhodne po seznámení se se všemi podklady, přičemž každá strana bude mít možnost se proti jeho rozhodnutí odvolat. Protože bylo zjevné, že ať bude rozhodnutí notáře jakékoliv, jedna ze stran se odvolá a případ se bude řešit opět několik let prostřednictvím soudů, rozhodli se nakonec nevydědění potomci pro zpětvzetí námitky promlčení a souhlasili s uzavřením dohody o dědictví s vyděděným sourozencem a vyplacením jeho podílu zkráceného dle § 479 OZ 1964 na polovinu (tj. ve výši tzv. povinného dílu), v souladu se znaleckými posudky aktiv po zůstaviteli.

Zpětně hodnoceno, z čistě pragmatického pohledu, bylo jejich rozhodnutí správné, a to zejména ve světle výše citovaného rozsudku Nejvyššího soudu,¹³¹ který byl vyneseno zhruba dva roky po jejich vznesení námitky promlčení v popisovaném případě, a ve kterém Nejvyšší soud konstatoval, že „*nepromlčitelnost se vztahuje nejen k tvrzení o neplatnosti vydědění, ale i k dovolání se relativní neplatnosti závěti v závěti opomenutým dědicem (který tvrdí nedůvodnost svého vydědění)*“. Lze totiž očekávat, že ke stejnému závěru by soudy, na základě sjednocujícího výkladu Nejvyššího soudu, došly i v hodnoceném případě, jen o několik let později, o které by byla delší doba právní nejistoty všech dědiců.

Uzavřením dědické dohody byly uzavřeny soudní spory, trvající více než šest let, které představovaly pro všechny účastníky období značné nejistoty, pozastavení mnoha osobních projektů a vynaložení nemalých finančních prostředků. Přestože zůstavitel již svůj názor projevit nemůže, jsem bytostně přesvědčen, že pokud by věděl, jaké bude mít jeho právní jednání následky, k žádnému sporu by nedošlo, protože by pro naplnění své vůle zvolil jiné, svým výsledkem jistější právní prostředky.

Svou práci si dovolím uzavřít, z mého pohledu smířlivými, slovy právního filosofa Hanse Kelsena: „*Soudcovské rozhodnutí není v žádném případě pouze užíváním práva, nýbrž současně pokračováním v průběhu zákonodárstvím se odehrávajícího procesu tvorby práva. Jest aktem individualizace používané generální normy.*“¹³²

¹³¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 24 Cdo 717/2019, ze dne 23. října 2019

¹³² KELSEN Hans. Všeobecná teorie norem. Brno: MU, 2000, s. 297.

Příloha 1: údaje o nápadu závětí a dědických řízeních delších než tři roky

	2014	2015	2016	2017	2018
Nápad závětí*	15.950	17.300	19.021	19.902	20.702
Nevyřízená řízení > 3 roky	1.964	2.187	2.453	3.604	3.707

* Nezohledňuje závěti, které nebyly pořízeny, či uloženy u notáře

Zdroj: Notářská komora České republiky

Příloha 2: časová osa konkrétního případu

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

- FIALA Roman; DRÁPAL Ljubomír a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck, 2015, ISBN 978-80-7400-570-1
- PETROV Jan, Michal, BERAN Vladimír a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vydání. C. H. Beck, 2019, ISBN 978-80-7400-747-7
- ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK Jan; FIALA Josef; ŠEŠINA Martin; WAWERKA Karel. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. 2. vydání. Wolters Kluwer, 2019, 978-80-7598-412-8
- LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. Komentář. 1. vydání. C. H. Beck 2014, ISBN 978-80-7400-529-9
- BRICHČÍN Milan. Vůle a sebekontrola. Praha: Karolinum, 1999. ISBN: 80-7184-753-4
- PLECITÝ Vladimír, VRABEC Josef, SALAČ Josef. Základy občanského práva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN: 978-80-7380-145-8
- MELZER Filip; TÉGL Petr a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. Leges, 2014, ISBN 978-80-7502-003-1
- DVOŘÁK Jan; ŠVESTKA Jiří; ZUKLÍNOVÁ Michaela a kol. Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část. 2. vydání. Wolters Kluwer, 2016, ISBN 978-80-7552-187-3
- KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. Římské právo. Dot. 2. dopl. a přeprac. vyd. (C.H. Beck dot. 1. vyd.). Praha: C.H. Beck, 1997, ISBN 80-717-9031-1
- WEINHOLD, Daniel. Promlčení a prekluze v soukromém právu. C. H. Beck, Praha 2015, ISBN 978-80-7400-576-3
- HENDRYCH, D. Právní slovník. 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 2001, ISBN 80-7179-448-1
- KELSEN Hans. Všeobecná teorie norem. Brno: MU, 2000, ISBN 80-210-2325-2
- HEYROVSKÝ, Leopold. Ottův slovník naučný, Pátý díl. Praha : J. Otto, 1892
- DUDÁK Jan. Svěřenský fond: Staronový právní institut. Právní rádce 2015, roč. 23, č. 7/8

2. Seznam použitých internetových zdrojů

- Důvodová zpráva OZ - konsolidovaná verze. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
- ADÁMKOVÁ Markéta. Stavení promlčecí lhůty v případě uzavření dohody o mimosoudním jednání věřitele a dlužníka. Bulletin advokacie. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/staveni-promlceci-lhuty-v-pripade-uzavreni-dohody-o-mimosoudnim-jednani-veritele-a-dluznika>
- doc. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc. Podmínka a doložení času. Právní prostor. Dostupné z: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/rekodifikace/komentar-k-548>

3. Seznam použitých právních předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013 Sb., Zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 513/1991 Sb., Obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Evropská úmluva o ochraně lidských práv (1950)

70/1926 Sb. Smlouva mezi republikou Československou a Spojeným Královstvím Velké Británie a Irska o právní pomoci ve věcech občanských

4. Seznam související judikatury

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2/2012 ze dne 28. listopadu 2012

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 33 Odo 634/2004, ze dne 22. září 2005

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 23 Cdo 1281/2017 ze dne 19. července 2017

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 29 Cdo 504/2007, ze dne 25. 2. 2009

Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 827/2013 ze dne 29. 1. 2014

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ČR č. j. 5 Afs 151/2004-73 ze dne 28. 7. 2005

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 992/99 ze dne 28. června 2000

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 3931/2013 ze dne 12. listopadu 2014

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 2 Cdon 473/96 ze dne 29. května 1997

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 25 Cdo 1839/2000 ze dne 22. srpna 2002

Rozsudek obvodního soudu pro Prahu 2 sp. zn. 18 C 184/2011 – 310 ze dne 8. července 2015

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 3992/2008 ze dne 20. listopadu 2009

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2088/2013 ze dne 8. října 2014

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2447/2012 ze dne 11. července 2013

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 30 Cdo 2214/2002 ze dne 20. ledna 2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 48/2000 ze dne 24. ledna 2001

Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 6 Co 10/96 ze dne 9. srpna 1996

Rozsudek Městského soudu v Praze sp. zn. 13Co 439/2015 – 363 ze dne 10. února 2016

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 688/2006 ze dne 15. května 2007
Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 4668/2016 ze dne 5. ledna 2017
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 2 Cdon 86/97 ze dne 26. září 1997
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 2568/99 ze dne 18. dubna 2000
rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 1825/2007 ze dne 28. května 2008
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 4795/2007 ze dne 26. února 2009
Usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 403/2007 ze dne 18. října 2007
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 4512/2014 ze dne 11. května 2015
Rozsudek Krajského soudu v Ústí n. L. sp. zn. KSSCEUL 9 Co 33/2004 ze dne 28. dubna 2004
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 27 Cdo 2826/2017 ze dne 23. ledna 2018
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 4844/2016, ze dne 13. března 2018
Rozsudek Městského soudu v Praze sp. zn. 39 Co 399/2015 ze dne 20. září 2018
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 275/2016 ze dne 20. února 2017
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 21 Cdo 4392/2017 ze dne 30. července 2017
Rozsudek Okresního soudu pro Prahu-západ sp. zn. 3 C 685/99 ze dne 14. července 2003
Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 24 Cdo 717/2019 ze dne 23. října 2019
Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 103/99 ze dne 3. února 2000
Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 283/2000, ze dne 16. června 2003
Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 150/93 ze dne 3. listopadu 1994
Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 3309/07 ze dne 20. dubna 2011
Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 625/03 ze dne 14. dubna 2005
Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 898/17 ze dne 6. června 2017
Usnesení Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 1404/17 ze dne 13. března 2018
Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 570/03, ze dne 30. června 2004

Promlčení námítka relativní neplatnosti závěti v rámci dědického řízení

Abstrakt

Tato práce se zabývá možností promlčení námítka relativní neplatnosti závěti v rámci řízení o pozůstalosti, resp. identifikaci podmínek, za kterých je takové promlčení možné, neboť za situace, kdy roste počet sepsovaných závětí a délka řízení o pozůstalosti, nabývá tato otázka na aktuálnosti.

V práci jsou popsány související právní instituty, včetně rozboru související judikatury, a aplikovány na konkrétní případ, přičemž autor dochází k názoru, že promlčení námítka relativní neplatnosti závěti v rámci řízení o pozůstalosti možné je, když promlčecí lhůta počíná běžet dnem, kdy se vyděděný potomek o existenci závěti prokazatelně dozvěděl a nikoliv sepsáním závěti, či smrtí zůstavitele.

Závěr autora je do značné míry v rozporu se zcela aktuálním rozsudkem Nejvyššího soudu České republiky, který je v práci rovněž analyzován. Z pohledu autora je tento rozsudek silně právotvorným rozhodnutím, které není zcela konsistentní s předešlým rozhodováním Nejvyššího soudu ČR. Rozsudek paradoxně může rovněž výhledově znamenat snížení ochrany vyděděných (resp. v závěti opomenutých) dědiců, protože se zůstavitelé začnou uchýlovat k jiným způsobům řešení majetkového uspořádání po jejich smrti.

Klíčová slova: námítka relativní neplatnosti, promlčení, závěť, vydědění

Statute of limitations of a plea concerning the voidability of a will as part of inheritance proceedings

Abstract

This thesis deals with the possible statute of limitations of a plea concerning the voidability of a will as part of inheritance proceedings or, as the case may be, identification of the conditions under which such statute of limitations is possible, since this becomes a current issue in a situation when there is an increase in the number of drawn up wills and length of inheritance proceedings.

The thesis describes related legal institutions, including an analysis of related case law, and is applied to a specific case, whereas the author concludes that the statute of limitations of a plea concerning the voidability of a will as part of inheritance proceedings is possible, when the limitation period commences on the day that a disinherited descendant provably learned of the existence of a will and not the drawing up of a will or death of the testate.

The author's conclusion, to a considerable extent, contradicts the very latest judgement of the Supreme Court of the Czech Republic which is also analysed in the thesis. From the author's point of view, this judgement is a strongly law-making decision which is not entirely consistent with the previous decision-making of the Supreme Court of the Czech Republic. The judgement may also paradoxically and prospectively mean reduced protection of those disinherited (or overlooked in the will) heirs, because testates will start looking for different ways of settling their estate after they die.

Key words: testament voidability, limitation, testament, disinheritance